

RELLEU

REVISTA TRIMESTRAL DE PENSAMENT I CULTURA

El compromís d'anar endavant

TERCERA ÈPOCA - OCTUBRE/DESEMBRE 2008

98

---

03 **El compromís d'anar endavant**

EDITORIAL

---

06 **El servei a la política**

MIQUEL RUBIROLA

---

18 **Relectura d'*España Invertebrada***

AGUSTÍ D'ARANA

---

34 **Entrevista a Xabier Arzalluz**

ALEIX BUCH I RAMON TREMOSA

---

40 **La globalització, una oportunitat per a Catalunya**

JOAQUIM BOIXAREU

---

44 **La Lliga Espiritual de la Verge de Montserrat**

JOAQUIM FERRER

---

45 **Cançons populars catalanes**

ORIOL ROMANÍ

---

50 **Notícia de llibres**

---

55 **Notícia de cinema**

REVISTA RELLEU

Revista fundada pel Grup d'Estudis Nacionalistes l'any 1983 com a butlletí intern de l'entitat. A partir del 1992 (segona època) és l'òrgan d'expressió de la Fundació Rellu. Revista cultural i de pensament. Té una periodicitat trimestral. Pertany a l'Associació de Publicacions en Llengua Catalana (APPEC) ¶ DIRECTOR: Jordi Sales. DIRECTOR ADJUNT: Raimon Terradas
CONSELL DE REDACCIÓ: Jordi Barnadas, Aleix Buch, Joan Capdevila, Manfred Díez, Agustí d'Arana, Joaquim Ferrer, Josep Hereu, Amadeu Matosas, M.Àngels Orriols, Ramon Tremosa, Jordi Giudici, Josep Solà, Antoni Vallès. SECRETARI DEL CONSELL: Jordi de Nadal ¶ COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO: Miquel Rubirola, Agustí d'Arana, Aleix Buch, Ramon Tremosa, Joaquim Ferrer, Joaquim Boixareu, Oriol Romani, Josep Hereu, Jordi Barnadas i Antoni Vallès ¶ EDITA: Quaderns d'Estudis i Treballs SL

REDACCIÓ I SUBSCRIPCIONS: Fundació Rellu. C/Aragó 287 3r 2a B, 08009 Barcelona ¶ TEL.: 93 488 09 00. FAX: 93 215 87 68
WEB: www.relleu.cat ¶ CORREU ELECTRÒNIC: relleu@relleu.net ¶ DISSENY: Jordi Matosas i Eloi Gimeno ¶ MAQUETACIÓ: Jordi Matosas ¶ FOTOGRAFIA PÀG 27: Marc Campà ¶ IMPRESSIÓ: Grupo Gráfico ¶ ISSN: 1579-0231

PREU D'AQUEST NÚMERO: 8 € SUBSCRIPCIÓ ANUAL: 24 € (4 nùms)

EL COMP

EDITORIAL

Per a la vida d'un poble és fonamental que el màxim nombre de les persones que en formen part sigui plenament conscient de la situació en què viu, de les energies de què disposa en cada individu i en el conjunt i, així mateix, dels objectius que vol assolir.

També pot viure sense fer-se preguntes, sense analitzar-se i sense projectar-se, però no és aconsellable. Els pobles que cauen en aquesta mena de mandra, en renunciar a elaborar uns objectius propis a partir de les seves capacitats estan condemnats a seguir les energies i les prioritats dels pobles que sí que en tenen.

Així doncs, la primera condició per a la vida plena d'un poble és ser capaç de conèixer quina és la seva situació i, a continuació, fixar les prioritats en aquells objectius que l'han de fer anar endavant.

Aquest exercici d'anàlisi i de projecció, sobre la base de les pròpies energies, es fa contínuament en els pobles amb salut cívica. Es fa de manera conscient en la vida quotidiana, com un deure que la persona té envers el propi desplegament de les capacitats, i en el marc col·lectiu, amb la voluntat d'aportar per a millorar.

A Catalunya, en la present situació?, fem prou aquesta anàlisi de projecció d'objectius i de reafirmació de les pròpies capacitats? És evident que no, tot i que és indispensable adonar-nos, exactament, del moment que vivim i de la seva significació.

PROMÍS D'ANA

Quins són els grans paràmetres que marquen actualment la vida catalana? És important fer l'esforç de descriure'ls perquè el perill que ens assetja és la renúncia, el conformisme respecte al gran fenomen de la sucursalització que ha caigut damunt Catalunya, fenomen que caracteritza la vida política a partir de la resignació que practiquem en relació amb aquest virus.

Per començar aquesta anàlisi sobre la situació en la qual vivim els catalans en l'actualitat, crec que cal afirmar que com a poble que forma una nació, som en una mena de replà de la nostra història. Després d'haver sobreviscut, amb esforç, a èpoques especialment adverses, ara, en haver aconseguit un marc d'autogovern autònom, s'ha produït una mena de cansament i de desencís que ens ha allunyat de la política –com si aquesta dimensió fos prescindible. Hi ha hagut i hi ha raons per a aquesta evolució, ben segur, però en allunyar-nos de la política, el que fem és, justament, agreujar-les.

Hem arribat a una mena de replà en l'escala que representa la història, hi hem arribat esbufegant. En les últimes dècades de la segona meitat del segle XX hem estat capaços de vèncer les inèrcies uniformitzadores i centralitzadores de la dictadura franquista, fer un procés de reconstrucció nacional amb encerts i errors, ben segur, però amb la clara consciència individual i col·lectiva de ser capaços de seguir pujant graons en l'escala de la història, cap a la plenitud, pas a pas, però constatant l'avenç.

Hem arribat al replà on som ara, i ho hem fet amb les forces minvades per la superficialitat –la banalització– que ha envaït la vida catalana i ha obert la porta al sucursalisme polític. Des d'aquest replà observem com molts es desentenen de la política i, volent castigar els qui ens han portat a aquesta situació, amb el seu allunyament l'afavoreixen i resten energies al cos social de Catalunya.

Som encara en aquest replà al qual hem arribat amb l'esforç d'anys i anys, de milions de catalans. Però per mantenir-nos-hi i, no cal dir, per seguir amunt

AR ENDAVANT

en l'escala de la història, necessitem recuperar les energies de tots els catalans. Altrament, el corc del sucursalisme polític seguirà influint, decisivament, en la vida catalana, i anirà fent retrocedir, fent-nos baixar esgraons d'aquesta escala que ja creïem assolits.

L'anàlisi és clara. Per mantenir viva Catalunya i seguir endavant en el procés de construcció i projecció de la nació, cal adonar-se que som necessaris i que els problemes i els projectes només es resolen quan som capaços d'aportar l'energia, és a dir, l'esforç que generem individualment cap al marc col·lectiu. Hi ha entrebancs, grans dificultats, sí, però en aquest marc de responsabilitats dels adults, sempre s'ha comprovat que l'esforç és qui guanya i que l'egoisme manifestat en la resignació és qui ens entrebanca i ens podria fer anar escales avall.

En aquest replà actual al qual hem arribat els catalans en la nostra trajectòria històrica, cal afirmar la nostra necessitat de partits catalans –és a dir, sense dependències externes, consolidats, amplis, creatius. Des de la responsabilitat personal hi hem d'ajudar, perquè aportant-hi idees, anàlisis i disponibilitat, enfortim el marc democràtic de Catalunya, que només pot enrobustir-se si té aquesta gran cobertura civil.

Aquest any es compleix el 125è aniversari del II Congrés Catalanista celebrat a Barcelona el 1883. Va ser important en la nostra història perquè aprovà, per primera vegada, el rebuig a allò que anomenem “el sucursalisme polític”. Aquest corc de la dependència de la política catalana respecte a la madrilenya ha anat retrocedint en determinades etapes, en altres ha semblat que creixia, ara som en un moment en què s'ha revifat.

L'objectiu del “sucursalisme polític” és clar: fer-nos resignats i immobilitzar-nos –per a fer-nos anar enrere escala avall. Hi ha una forma d'evitar-ho, l'única: oposar-hi les nostres conviccions, relançant el compromís cívic, ocupant, cadascú, el seu lloc en el teixit social del nostre poble.

EL SERVEI A LA POLÍTICA

MIQUEL RUBIROLA

Economista i Polític

No hi ha dubte que el desprestigi
que envolta la política i els polítics
és molt gran i que aquest desprestigi
no és cosa d'ara ni només afecta
Espanya o Catalunya.

CONFERÈNCIA IMPARTIDA DURANT EL XXVIÈ CURS D'ESTIU DE LA FUNDACIÓ RELLEU.

Bona tarda a tothom.

Vull agrair en primer lloc a l'amic Agustí d'Araña la seva amable invitació a parlar del “Servei a la política” en aquestes jornades de reflexió organitzades per la Fundació Relleu. Felicito els organitzadors per l'encert a plantejar una reflexió sobre “Els fonaments d'un nou impuls” i desitjo que la meua modesta intervenció ajudi a plantejar una mica millor el debat sobre la política i la funció dels polítics a la nostra societat.

Em plau molt que la paraula *Relleu* estigui tan ben protagonitzada per joves com en Jordi de Nadal i Alier que m'acompanya a la Taula. Tinc plena confiança que joves com en Jordi faran la nostra maduresa i vellesa més positiva i engrescadora que no fou la nostra infantesa i joventut sota el franquisme. Jo no sóc dels qui creuen que amb en Franco es vivia millor, pel fet que tot era ordenat i establert. La democràcia, per definició més convulsa i imprecisa, ens ha permès, tanmateix, participar en la construcció del país. Agraïxo al President Jordi Pujol la seva confiança en la meua persona, confiança ratificada pels consellers d'Economia i Finances Josep Maria Cullerell, Josep Manuel Basáñez, Ramon Trias Fargas (que en pau descansi), Macià Alavedra, Artur Mas i Francesc Homs; confiança que m'ha permès estar vint-i-cinc anys al servei de la Generalitat de Catalunya. Als electors i als covilatans d'Arenys de Mar, els agraïxo l'honor d'haver pogut ser en dues ocasions Alcalde de la Vila. Si fou gran el goig de ser director general a la Generalitat, la feina a l'Alcaldia em va permetre un grau de realització personal no previst i molt gratificant, malgrat la dificultat de la tasca i malgrat el desprestigi que envolta la política i els polítics.

EL DESPRESTIGI DE LA POLÍTICA

Perquè no hi ha dubte que el desprestigi que envolta la política i els polítics és molt gran i que aquest desprestigi no és cosa d'ara ni només afecta Espanya o Catalunya. Vostès saben que un il·lustrat com

D'Alembert ja deia que “la política és l'art d'enganyar els homes”; Montaigne va escriure al llibre *Essais*: “la politique c'est le comèrç des hommes”; Kant definia l'ofici de polític com “tenir habilitat per adaptar-se a totes les circumstàncies”; Ortega y Gasset va dir que “la política és instrumental, limitada, i no és capaç d'organitzar l'amistat entre els homes, ni la lleialtat mútua, ni l'amor”; Mario Vargas Llosa, després de la seva campanya no reeixida de candidat a la Presidència del Perú, va escriure que “la política està feta exclusivament de maniobres, intrigues, conspiracions, pactes, paranoies, traïcions i tot tipus de malabarismes”; i Michel Rocard, quan a l'any 1994 va renunciar a la direcció del partit socialista francès va manifestar que “les divisions reals en els partits polítics en pocs casos neixen de les idees, sinó molt sovint de les ambicions, nostàlgies i segones intencions”. He posat només uns exemples i ben segur que vostès podrien citar nombrosos autors que coincideixen en la desqualificació de la política.

La primera pregunta que ens podem formular, doncs, és el perquè d'aquest desprestigi de la política, que com he dit és general a Europa i en altres països del món. Preguntar-nos, en una paraula, per què àmplies majories de ciutadans creuen que els polítics es presenten a les eleccions només per tenir poder, per gaudir de càrrecs que els permetin tenir influència i per aconseguir beneficis propis.

Com vostès saben, totes les enquestes confirmen que només una minoria de ciutadans creuen que els polítics volen els càrrecs per aplicar els seus ideals i per fer efectius els seus programes i els dels seus partits polítics.

Per donar resposta a aquesta qüestió del desprestigi de la política, esmentaré una causa estructural, genèrica, que entenc que és pròpia de la política i que va més enllà de si un polític ho fa bé o malament. I, a continuació, analitzaré tres aspectes relacionats amb el servei a la política, aspectes que segons com es plantegen desvirtuen la funció de la política i la imatge del polític o bé n'afavoreixen el seu prestigi i en faciliten la realització de la seva feina. Aquests aspectes són la relació govern-oposició; els mitjans de comunicació i la política; i la militància en els partits polítics.

Començaré per la causa estructural, per la característica que més defineix la política i que no és altra que la lluita pel poder i el monopoli de la violència legítima.

LA LLUITA PEL PODER I EL MONOPOLI
DE LA VIOLÈNCIA LEGÍTIMA

Una de les característiques rellevants de la modernitat democràtica és desdramatitzar el cara a cara dels individus, despersonalitzant les seves relacions i descarregant de violència les relacions de força. Un bon exemple d'això és la idea de mercat econòmic, una idea que suggereix l'existència d'un lloc on a través d'una mena de mà invisible es manifesten lleis objectives que regulen les relacions entre els individus.

En el món de la política s'esdevé tot el contrari, ja que la lluita pel poder i el monopoli de la violència legítima hi tenen un paper rellevant. La lluita pel poder que es dóna a la política és molt diferent a la lluita que es dóna al món econòmic on, com ja he dit, es parla de competència i d'un regulador social en forma de preus i de valor econòmic, expressió que remet a regles i procediments neutres on les intencions i les decisions personals no són rellevants.

En el món econòmic hom arriba a assumir que la pèrdua de llocs de treball és atribuïble a l'oferta i la demanda, als preus, al mercat i a la competència, més que no pas per culpa directa del desencert de l'empresari, encara que una mica també. En política, en canvi, el món de l'autoritat i el fet del monopoli de la violència legítima que tenen els polítics recorda constantment als ciutadans l'acció directa del polític. És com si la política mai pogués desplaçar les relacions de força entre individus i gaudir del filtre de la neutralitat que proporcionen els procediments i les regles despersonalitzades.

LA BONDAT NO ASSEGURA EL BON SERVEI A LA POLÍTICA

Així, doncs, al meu entendre no es pot negar que la política té mala peça al teler; la política té un mal terreny de joc que és la intrínseca lluita pel poder que la caracteritza. Molt sovint es vol negar aquesta

característica de la política i s'afirma que el despretigi de la política a causa de la lluita pel poder seria molt menor si els polítics fossin bones persones o millors persones i si no es barallessin constantment.

Aquesta visió de les coses contrasta amb la de Mandeville, famós per allò que “els vicis privats fan les virtuts públiques” o amb el pensament de Maquiavel, tan mal interpretat sovint, i per a qui l'acció política no era pas una acció immoral per definició sinó una acció pròpia d'un ofici que obliga a elegir entre opcions igualment bones però moralment incompatibles entre si i, per tant, un ofici peculiar que requereix unes qualitats específiques. Hem d'entendre que la naturalesa de l'acció política és molt diferent a la d'altres professions, fet que explicaria que no sempre les persones més bondadoses o més sàvies tenen èxit en política ni aconseguen bona sintonia amb els seus conciutadans. Com diu el pensador britànic Isaiah Berlin, no hi ha dubte que l'emperador romà Claudi i l'emperador Josep II d'Àustria eren més cultes i més bones persones que els equivalents en l'època i en la funció de polític, l'emperador August i el canceller Bismark, polítics que foren notables homes d'Estat, mentre que Claudi i Josep II no varen reeixir en la seva acció política.

La història demostra que no sempre els més savis i/o els més bondadosos encerten en els plantejaments que permeten tenir bon criteri en política i reeixir en política. Això no vol dir, de cap manera, que en política només pot prosperar l'astúcia, el cinisme i la maldat. No, la política s'expressa a través d'accions i de decisions humanes que poden i han d'estar sotmeses a codis ètics, codis tanmateix diferents dels que s'utilitzen per judicar les relacions personals o les relacions professionals. Les exigències ètiques en política no poden oblidar que la política treballa amb un instrument ben singular que és el poder i no podem oblidar, tampoc, que darrere del poder s'hi troba amagada la violència, sempre a punt de saltar.

LA GRANDESA DE LA DEMOCRÀCIA

Per fortuna per a tots plegats, a molts països del món la lluita pel poder està mitigada per un prin-

cipi moral que anomenem democràcia. Així mateix, el monopoli de la violència legítima gairebé sempre està sota el control de la legalitat. Democràcia i legalitat són dos elements que garanteixen aquesta meravella que és l'alternança política sense violència física, sense banys de sang, sense assassinats. Allò que caracteritza la democràcia és l'elecció lliure sense la pressió de les armes i dels assassinats.

Lord Acton deia que “el poder corromp” i com a bon coneixedor i defensor de la democràcia deia en contra del totalitarisme: “si el poder corromp, el poder absolut corromp absolutament”. També Karl Popper ha indicat amb claredat que als mals de la política cal confrontar-hi la societat oberta i plural, societat que defineix com aquella que “té al poder polític sota el seu control”.

Jean Lacroix ens ha recordat, també, que la democràcia no és tant un sistema, una doctrina; és sobretot una forma de ser amb els altres, un estil de vida personal i social. Podríem dir exagerant que la democràcia és avui una filosofia, una manera de viure, una creença i, complementàriament, una forma de govern. Dir això és una exageració, però és una exageració útil.

Crec que hi ha una relació entre la maduresa d'una societat democràtica entesa en aquest sentit existencial i la valoració que la societat fa de l'ofici de polític. En el llibre VII de l'obra *Política* Aristòtil ja escriu que “de res serveixen les lleis més útils, encara que les aprovi tota la societat, si aquestes lleis no són seguides per ciutadans entrenats i educats en el règim democràtic”. Aristòtil ve a dir que no es pot parlar de democràcia estable i consolidada si no existeix un cos social democràtic; és a dir, si no existeix una cultura cívica que tingui un entusiasme per la democràcia.

En la nostra cultura, s'hauria de valorar més del que es fa el fet que la votació democràtica i l'alternança política respectuosa amb la legalitat tenen sota control el poder polític. Aquesta és sens dubte la grandesa de la democràcia. Una grandesa que va acompanyada de la confrontació pacífica directa a través de la paraula. És una característica pròpia de la democràcia moderna la discussió permanent en-

tre oponents, discussió que sovint es planteja entre “adversaris”.

Adonem-nos que aquesta paraula emprada en el debat polític, la paraula *adversari*, no es diu mai dels metges entre si, ni dels periodistes, arquitectes, advocats, esportistes, fusters o paletes per esmentar només algunes professions. En el món professional i en el món econòmic mai es parla d’adversaris; es parla de competidors.

El president Jordi Pujol, en una magistral conferència pronunciada l’any 2002 quan encara presidia el govern i què va posar el títol significatiu de

amb el partit polític en el qual milita.

Analitzarem a continuació aquests tres aspectes del servei a la política, aspectes als quals em referia en començar el meu parlament quan els deia que segons aquests factors es pot donar una relació positiva o destructiva govern-oposició; un diàleg creatiu o bé merament instrumental entre polítics i periodistes; esdevenir-se un arribisme en els partits polítics o bé produir-se el seu contrari, és a dir un fructífer inseriment de les persones en una organització necessària i imprescindible com són els partits polítics. Parlem, doncs, d’aquests tres factors deci-

---

“Quan el diàleg es converteix en confrontació permanent de visions paral·leles que mai s’ajunten i que perduren rígides al llarg del temps; quan es digui el que es digui no serveix de res, aleshores s’esdevé una forta desconfiança dels ciutadans respecte a la política.”

“Defensa i elogi de la política. Grandesa i misèria de la política” va dir que “el gremi dels polítics és l’únic gremi que no té per objectiu la defensa dels seus membres, sinó el seu desprestigi i fins i tot la seva ruïna”.

És ben cert que la misèria de la política ve determinada sovint pel fet que molts polítics no conceben la seva feina sense la definició immediata d’un adversari. Un adversari que cal atacar i desprestigiar des del convenciment que així se’n treu profit propi. I, malauradament, el desprestigi dels uns contra els altres no és només d’un signe: els de l’oposició contra els del govern, sinó que quan l’alternança la fan els qui no han guanyat les eleccions, sovint s’installa la difamació i la calúmia contra els qui abans governaven, ara a l’oposició.

Per això és molt important analitzar com es desenvolupa l’enfrontament govern-oposició; com el polític es relaciona amb els mitjans de comunicació i com encaixa el polític les seves idees i conviccions

sius en el món del servei a la política, factors que segons com es concreten afavoreixen el prestigi o la misèria de la política.

LA MILITÀNCIA EN ELS PARTITS POLÍTICS

No hi ha dubte que un factor decisiu per a la grandesa o la misèria de la política és el tipus de relació que el polític té amb el seu partit. Una institució, per cert, aquesta dels partits polítics, molt poc apreciada pels ciutadans. A Europa, els partits polítics són la institució més mal valorada de totes, i a Espanya només les multinacionals són més mal valorades que els partits polítics.

Tanmateix, els partits polítics tenen una funció social imprescindible i significativa en democràcia. Depèn dels partits polítics designar els líders que hauran de governar el país; fer que l’opinió pública conegui les propostes i programes; i fomentar la cul-

tura democràtica; tot això depèn molt dels partits polítics i si els partits polítics fan bé la seva feina, la democràcia s'enforteix i s'aferma.

Malauradament, en els partits polítics hi ha també molt de carrerisme, de dictadura de la burocràcia interna, d'arribisme, de pals a les rodes. Això en constitueix la seva misèria. Per superar aquesta misèria, els militants dels partits polítics haurien d'acceptar que la confrontació entre partits no pot monopolitzar totalment la política. I els militants haurien de tenir sobretot un fort sentit institucional, un gran respecte a les institucions polítiques del país.

El servei a la política milloraria molt si els partits polítics abandonessin no pas la confrontació de parers que és inherent a la democràcia sinó el sectarisme i la manca de respecte institucional.

LA DIALÈCTICA GOVERN-OPOSICIÓ

En una jornada de reflexió organitzada pel Centre d'Estudis Jordi Pujol el dia 26 de maig del 2006, ara fa dos anys, amb el títol: "De Política i Polítics", el catedràtic de ciència política i director del Centro de Investigaciones Sociológicas, el senyor Fernando Vallespín, va remarcar amb encert que en els sistemes democràtics el codi govern-oposició reforça l'enfrontament entre adversaris de manera que el ciutadà viu amb intensitat allò que deia Epictet: "No són els fets els qui fan estremir la gent sinó les paraules sobre els fets". En efecte, molt sovint la realitat es construeix a mesura que va sent narrada i sembla que aquesta realitat no existeix fins que no és objectivada a través de la paraula. Si no hi ha paraula, sembla que no hi hagi realitat.

La dialèctica govern-oposició és negativa quan s'ofereixen diferents versions d'una mateixa realitat ja que aleshores s'esdevé un conflicte verbal irreparable. No és gens positiu que la paraula i el diàleg no puguin frenar allò que convé als interessos sectaris i partidistes. És negatiu que la llibertat d'expressió i el pluralisme de valors, factors transcendents inicialment bons en si mateixos, suposin massa sovint el contrari d'allò que necessita la societat per avançar en el que és una bona interacció dialèctica, un

bon diàleg entre govern i oposició que aproximi els punts de vista.

Quan el diàleg es converteix en confrontació permanent de visions paral·leles que mai s'ajunten i que perduren rígides al llarg del temps; quan es digui el que es digui no serveix de res, aleshores s'esdevé una forta desconfiança dels ciutadans respecte a la política. Només els militants dels partits confien en la realitat que expliquen els seus partits polítics i ni govern ni oposició gaudeixen de credibilitat social davant el gruix de la ciutadania. A conseqüència d'això, la ciutadania diposita la seva credibilitat en allò que diuen els mitjans de comunicació: la ràdio, la televisió, la premsa escrita, els diaris digitals i, sobretot, les agències d'informació, que a Espanya són un veritable oligopoli. I, com vostès saben, els mitjans de comunicació són avui un gran poder que imposa allò que és rellevant o no, allò que és important o no, allò que és realitat o no, allò que és veritat o no.

POLÍTICA I MITJANS DE COMUNICACIÓ

Una de les característiques del món modern és que tot allò que no surt en els mitjans de comunicació sembla que no té realitat, sembla que no existeixi. Per això, molt sovint els polítics depenen massa de voler tenir una presència constant en els mitjans de comunicació, fet que no és dolent en si mateix si no fos perquè això pot influir negativament en l'agenda política i, sobretot, pot bloquejar la presa de decisions.

No puc avui considerar en profunditat les característiques de les relacions entre els mitjans de comunicació i els polítics, però crec que cal insistir en que el polític no ha de seguir els criteris dels mitjans de comunicació. Per als mitjans de comunicació, no hi ha informació, no hi ha "news", no hi ha notícies si no hi ha novetats, és a dir, si no es diu quelcom de nou.

El servei a la política requereix, en canvi, tot al contrari: defugir la premsa, la novetat mal entesa, la cridòria, l'esnobisme, l'atribuir-se mèrits i caure en l'autocomplaença.

El servei a la política es veu perjudicat si el po-

lític està permanentment pendent dels mitjans de comunicació i atribueix a la mal anomenada opinió pública reflectida de manera parcial i esbiaixada en els mitjans de comunicació, un valor suprem que condiciona les seves decisions.

Com ha dit el President Jordi Pujol, “a la política actual, tenir les actituds necessàries per prendre decisions arriscades de difícil comprensió per part de la gent, és més difícil que mai perquè els mitjans de comunicació es fan molt de ressò de qualsevol decisió impopular. Certament –diu Jordi Pujol– no es tracta pas de matar el missatger; els mitjans de comunicació tenen l’obligació d’informar, d’analitzar, de ponderar i de pronunciar-se sobre totes les qüestions públiques. Nogensmenys, és tanta la força actual dels mitjans de comunicació que això influeix molt negativament en els polítics a l’hora de prendre decisions difícils i impopulars. Per això –diu el President–, els mitjans de comunicació estan obligats a fer una anàlisi, una introspecció crítica de la seva feina i han de ser molts curosos en les seves afirmacions i manifestacions”.

En resum, crec que és molt negativa la dependència dels polítics envers els mitjans de comunicació. El polític de cap manera ha de condicionar la seva agenda de treball, la seva capacitat de decisió, les seves creences i els seus ideals a un ajust constant amb allò que demanen els mitjans de comunicació.

LA SOCIETAT CIVIL NO POT SUPLIR L'ÀMBIT DE LA POLÍTICA

El fet que Catalunya sigui una nació sense Estat propi i que compti amb una societat civil rellevant, àmplia, competent i poderosa ha desvirtuat sovint el valor del servei a la política a casa nostra. No es tracta només d’una desvaloració de la política enfront del fet real que ara la política respecte a altres activitats humanes pot resoldre menys coses que abans, quan els Estats-nació eren més autònoms i tenien més eines per actuar. La nova configuració mundial dels fenòmens polítics, econòmics i socials fa que el predomini de l’economia sigui quasi absolut i la marginació i la impotència de la política enfront

de la complexitat de la globalització són notoris. I, per tant, pren més relleu, agafa més protagonisme la societat civil. Però, com els deia, no es tracta només d’això. A Catalunya, hi ha un factor sobreafegit a la poca valoració que es té en general de la política, i és la creença que des de la societat civil es pot resoldre quasi tot. I això no és així.

Els catalans hauríem de tenir clar que només des de la societat civil no es pot construir i consolidar un país. La societat civil és determinant per a la salut i el progrés d’un país, però hi ha decisions que la societat civil no pot prendre. I això és així en primer lloc perquè la societat civil no disposa dels instruments adequats per fer-ho; i, en segon lloc, perquè la societat civil no està obligada a actuar en els termes que requereix l’interès general, ja que la societat civil és el lloc on actuen els interessos contraposats, legítims o no, dels diversos sectors de la societat.

NOMÉS LA POLÍTICA POT INTENTAR FOMENTAR EL BÉ COMÚ

Hi ha certament diverses maneres de servir el bé comú, però hi ha aspectes d’aquest servei que només es poden atendre des de la política. És des de la política que es pot servir la col·lectivitat en termes globals i no només en termes parcials o sectorials.

Com ha dit el President Jordi Pujol, “hi ha d’haver algú que decideixi i que ho faci pensant en l’interès general. I aquest algú són els polítics, que poden fer-ho bé o malament, amb equitat o no, però són responsables de fer-ho. És la seva funció imprescindible per al progrés i el funcionament d’un país. De vegades –diu Jordi Pujol–, la crítica contra la política arriba al punt de dir: «Tant de bo no hi hagués ni política ni polítics». El país on passés això estaria condemnat a l’immobilisme o al desgavell. I a la decadència”. I aleshores molts de nosaltres mirem cap a Itàlia i hauríem de mirar cap a Catalunya, per desgràcia.

El privilegi del polític rau, doncs, en el fet que des de l’exercici de la política democràtica, que es caracteritza per una constant confrontació de parers i d’opinions, el polític pot servir el país retent compte dels propis actes i exercint una responsabi-

---

“La misèria de la política ve determinada sovint pel fet que molts polítics no conceben la seva feina sense la definició immediata d’un adversari.”

---

litat global, no parcial, no sectorial, no gremial i no particular. El polític té el privilegi de poder servir el país de manera única ja que el dirimir primer entre diverses opcions i decidir després, es pot fer atenent la voluntat general, atenent l’interès general.

Només el polític pot intentar servir el país en termes globals. Només el polític pot intentar fomentar el bé comú. La característica exclusiva de l’ofici de polític és el servei a tota la comunitat de ciutadans. No hi ha dubte que la possibilitat de servir la col·lectivitat de manera única i imprescindible, constitueix un gran honor i un privilegi i, alhora,

una responsabilitat molt sovint impregnada de dramatisme i de sentiment agònic.

LES DIFICULTATS DE L’OFICI DE POLÍTIC
I EL DRAMATISME DEL DECIDIR.
ENTRE L’ÈTICA DE LA CONVICCIÓ I L’ÈTICA
DE LA RESPONSABILITAT

Max Weber, en un text esdevingut ja clàssic amb el títol de *La política com a vocació*, deia que el polític es troba en un dilema fonamental a l’hora de deci-

dir, de governar, de legislar, un dilema moral que ell plantejava entre haver d'escollir entre l'ètica de la convicció i l'ètica de la responsabilitat. L'ètica de la convicció consisteix a actuar sempre d'acord amb una màxima moral, és a dir, adequar la conducta a la convicció moral. L'ètica de la responsabilitat, en canvi, consisteix a actuar pensant en les conseqüències de les nostres accions i decisions. La mesura de la bondat, la correcció o bé la impropedència de la nostra acció es mesuraria, aleshores, en termes de conseqüències i no pas només en termes de conviccions.

Una de les característiques de l'ofici de polític és la constant agonia d'haver de decidir entre una moral de la responsabilitat i una moral de la convicció, que no sempre coincideixen. En algun moment de la seva vida política, més d'un polític ha hagut de posar el bé comú per sobre de les seves conviccions. Ha hagut de posar en primer pla l'ètica de la responsabilitat versus l'ètica de la convicció. Aquesta és una de les dificultats en l'exercici de la política.

Una altra característica que fa difícil l'ofici de polític és haver de decidir entre opcions igualment positives i convenients i haver de fer-ho des de la contingència, en un temps no sobrer, i des de la incomoditat i el poc confort que en resulta de la incertesa; és aquest estar a la intempèrie que tant caracteritza l'ofici de polític.

En efecte, els polítics no tenen tot el temps del món quan cal prendre decisions; els polítics no poden avaluar tots els pros i tots els contres i no poden calcular totes les conseqüències. Els polítics tampoc disposen d'una ciència de referència que pugui guiar les seves accions. A més, sovint una omisió, una inhibició en l'acció pot tenir conseqüències pitjors que la mateixa acció.

El polític ha d'estar preparat per no caure fàcilment en el desànim quan s'esdevé la no coincidència de criteris amb els grups de l'oposició, amb els sectors socials, amb les associacions locals o bé quan la discrepància es presenta de manera directa amb la ciutadania no organitzada en estaments. Tant la ciutadania com les associacions i els grups polítics poden plantejar peticions legítimes però inassolibles per moltes raons, entre les quals la raó prosaica de

manca de recursos humans i econòmics.

El polític ha de tenir una molt aguda percepció de la dificultat que suposa tota acció de govern pel fet que, en democràcia, la pluralitat de valors fa impossible la coincidència de parers. Tota acció de govern suposa un encert per a uns i un desacord per a altres.

A més, en política s'hi afegeix encara un altre factor de dramatisme ja que no és possible saber amb exactitud quina és la decisió més correcta quan l'acció de govern ha d'escollir entre dues o més opcions vàlides cadascuna però, tanmateix, incompatibles entre si. Donar prioritat a fer un hospital respecte a construir una escola; decidir entre fer una nova carretera o bé construir més trams de ferrocarril; millorar la situació d'uns carrers en detriment d'altres; concedir una subvenció a una entitat sí i a una altra no; edificar un centre cívic públic abans que una biblioteca pública; o dur a terme l'ampliació d'un cementiri emblemàtic com el de la mítica Sineira de Salvador Espriu o bé decidir, al contrari, fer un nou cementiri amb greu risc de ruptura històrica i de distinta valoració social entre els enterrats en el cementiri emblemàtic i els del nou cementiri.

Tots aquests exemples i molts d'altres que podríem posar palesen la dificultat específica de l'ofici de polític i indiquen el dramatisme de decidir no pas entre una cosa bona i una de dolenta, sinó haver de triar entre coses bones i haver de donar prioritat a unes respecte a les altres.

L'OFICI DE POLÍTIC REQUEREIX CORATGE I CONVICCIONS

Per ajustar de manera raonable aquests dilemes de què hem parlat, el polític precisa tenir conviccions i coratge. Coratge per adoptar decisions que no són prou clares en si mateixes; que a més poden no produir satisfacció personal; i que poden comportar impopularitat i àdhuc incomprensió entre els propis votants, militants o simpatitzants.

El servei a la política requereix, així mateix, tenir conviccions. Conviccions no rígides ni dogmàtiques, però conviccions fermes i arrelades per poder sentir-

nos responsables de les decisions adoptades, en el si de la complexitat i de les dificultats que hem comentat.

Les decisions públiques a vegades tenen efectes no desitjats, fins i tot, efectes contraris als que inicialment hom pretenia assolir. Abans, una dita popular deia que l'“infern és empedrat de bones voluntats” per significar que cap acció no garanteix el resultat en termes de bondat. La decisió política no és un procés mecànic que es limita a ajustar els mitjans adequats a les finalitats perseguides. Per això, el servei a la política requereix que el polític defugui les modes i adopti decisions responsables a partir de conviccions suficientment arrelades.

Precisament una de les conviccions que jo entenc que ha de tenir tot polític i en particular els polítics catalans, és l'estima al seu país i la voluntat de servei als seus conciutadans.

GLOBALITZACIÓ I IDENTITAT NACIONAL

Fa uns anys, molts pensadors de prestigi consideraven que la defensa del fet nacional constituïa una visió caducada de les coses i ho deien en base al cosmopolitisme i al fet dels intercanvis econòmics i culturals, que avui tenen abast planetari.

Ben segur que demà el professor Ferran Sáez Mateu ens indicarà que cal restar amatents als perills d'una determinada ideologia de la globalització que ens vol fer creure que el sistema mundial s'autoequilibra per si mateix i que, en particular, afirma la necessitat ineludible que l'economia sigui predominant en la visió de les coses. S'intenta així reduir al mínim el paper de la política i situar el fet nacional i cultural com quelcom anecdòtic i marginal.

Aquesta qüestió del fet nacional, en lloc de ser cosa del passat, s'ha mostrat de major actualitat i és una de les concepcions del món i de la vida que tot polític català ha de tenir present en l'àmbit de les seves conviccions. I no estic afirmant que tots els polítics catalans han de ser independentistes.

Només afirmo que la reflexió sobre el que som i on pertanyem, allò que en podríem dir el treball sobre la identitat, són una reflexió i un treball més necessaris que mai en l'època de la multiperten-

ça, en l'era de la globalització dels fenòmens econòmics, socials i culturals.

Hem de desmuntar el fals cosmopolitisme que nega el fet nacional, ja que només la consciència nacional i la visió personalista de la vida poden intentar

---

“Les decisions públiques a vegades tenen efectes no desitjats, fins i tot, efectes contraris als que hom pretenia assolir.”

---

que l'economia es posi al servei de la societat i, més en concret, al servei de la justícia social. Per això és necessari deixar ben clar que la millor manera per afrontar el repte de la mundialització és reforçant les nostres arrels i no pas abandonant-les.

El debat que encara tenim obert a inicis del segle XXI sobre el fet nacional ens ha de permetre una consideració aprofundida del nacionalisme i superar molts tòpics, entre ells, la imatge del dret a l'autodeterminació com una resposta reactiva a una ferida infligida al sentiment nacional. És cert que en molts casos la injustícia comesa a la nació és una condició necessària per a la reivindicació nacional però no és una causa suficient per a l'autodeterminació dels pobles.

Com ha dit el gran pensador liberal Isaiah Berlin, “les ferides infligides a una societat per compte d'una altra, cosa que s'esdevé des de temps immemorials, no condueixen sempre, en tots els casos, a una resposta nacional. Es necessita quelcom més, diguem una visió particular de la col·lectivitat i del sentiment de pertinença, visió amb la qual la societat ferida s'identifica”.

Tinc el convenciment que a tota societat civil justa i lliure li cal una cultura nacional pròpia si és que aquesta societat ha de tenir estabilitat i si volem que susciti adhesió a un projecte col·lectiu comú. En

una paraula, expresso la convicció que per a l'individu, per a les persones, és essencial la pertinença a una llengua, a una història comuna i a una identitat territorial sense necessitat de caure en consideracions tribals i patològiques.

En els nostres anys a l'Alcaldia, vàrem iniciar l'any 1995 la celebració de la Diada Nacional de Catalunya el dia 11 de setembre; vàrem posar la bandera nacional catalana al balcó de l'Ajuntament; vàrem fer fills predilectes reconeguts escriptors nacionalistes com Ferran de Pol i Fèlix Cucurull; vàrem impulsar la celebració anual de les Jornades Arenyenes sobre l'Autodeterminació i vàrem fer que la llengua catalana arrelés en els Plenaris Municipals i en els escrits de la Corporació Municipal. Això i d'altres iniciatives varen permetre a molts covilantans guanyar autoestima, augmentar el sentiment de pertinença i tenir major percepció d'identitat.

EL FULL DE RUTA DE LA POLÍTICA

Deia fa una estona que el servei a la política requereix coratge i conviccions. Afegiré ara que al meu entendre el polític no pot ser excessivament pragmàtic. Com deia l'exconseller i expresident del Parlament, el senyor Joan Rigol, el polític ha de tenir un full de ruta, una guia espiritual que orienti la seva conducta.

Ja hem parlat de les contingències de la política, de la necessària capacitat que ha de tenir el polític per unir partícules minúscules de la realitat i fer-ne un tot que compongui un mapa precís de l'interès general; hem parlat de la tragèdia del decidir impossible de superar només seguint criteris tècnics. Ara és el moment d'insistir que aquest full de ruta ha d'estar compost de valors, idees, actituds, conviccions, coratge i il·lusió.

Coratge per decidir a contra corrent tenint per nord els drets humans. Conviccions democràtiques i nacionalistes per orientar correctament el bé general. Actituds positives caracteritzades per la voluntat de servei a les persones i per l'estimació al propi país. Idees que tinguin per fonament la responsabilitat, l'altruisme, el sentit del bé comú i la llibertat. I

il·lusió per no defallir en les misèries de la política.

Joan Rigol, en la Jornada de reflexió del maig del 2006, esmentava un pensament de Jacques Maritain referit al fet que les institucions polítiques són funcionals, no tenen ànima; només tenen ànima les persones i, per extensió, els pobles. Per això deia Maritain "o sabem resoldre el problema de les institucions i com es forma una comunitat humana o bé no ens en sortirem. Per anar endavant, cadascú de nosaltres ha de buscar una connexió amb la política que permeti aflorar el sentiment comunitari, manifestar la voluntat de construir un país i de fer una societat millor".

Confio que les meves paraules no hagin fet minvar l'entusiasme de vostès per la política i em plauria molt que el que hem comentat pugui ser útil per potenciar una mica més el nostre sentiment de servei al país des de la política. Fer política a Catalunya és més necessari que mai i val la pena que els joves emprenguin el relleu.

Moltes gràcies per la seva atenció.

REVISTA RELLEU

RELLEU VOL DIR EL GRUIX QUE TÉ UNA
COSA, I EL FET QUE UNS SEGUEIXIN LA
TASCA FETA PELS ALTRES

—
EUROPA ÉS EL MARC DE LA NOSTRA NACIÓ
DE CIUTADANS I CIUTADANES LLIURES

—
LLENGUA CATALANA, VOLEM LA PLENITUD
NACIONAL DELS PAÏSOS DE
LLENGUA CATALANA

—
LA NOSTRA REALITAT HA DE SER SERVIDA
MÉS QUE ELS NOSTRES NEGUITS

—
ESTUDI I TEMPS PER A ORIENTAR EL SENTIT
DE LES NOSTRES ACCIONS

—
UNITAT BÀSICA DE TOTS ELS CIUTADANS
CADA COP QUE FA FALTA

Si ja estàs subscrit/a a la revista RELLEU, pots
subscriure-hi un amic o amiga. Si reps la revista
i encara no hi estàs subscrit, en aquest número
trobaràs una butlleta per fer-ho. (pàg.49)

C/Aragó 287 3r 2a B 08009 Barcelona
Tel.: 93 488 09 00 Fax: 93 215 87 68

RELECTURA D'ESPAÑA *INVERTEBRADA*

AGUSTÍ D'ARANA

*Llicenciat en Ciències Empresariales per ESADE
i en Filosofia i Lletres per la UB*

Els que critiquen el separatisme
com quelcom artificiós no
s'adonen d'aquest imprescindible
joc entre forces d'independència
i força central.

España invertebrada de José Ortega i Gasset té, en l'edició de *Revista de Occidente*, Madrid, 1963, 157 pàgines de format petit. És, per tant, un llibre breu, la qual cosa s'adiu bé amb el propòsit d'Ortega de tractar qüestions de gran calat però solament de forma esquemàtica. L'assumpte que vol desenvolupar, segons les seves pròpies paraules en el pròleg a la quarta edició, és “un panorama esquemàtic de la seva (d'Espanya) evolució i anatomia” (pàg. 17, traducció meua al català). El que l'obliga a fer-ho, diu ell, és la manca de llibres d'història capaços d'orientar “amb suficient agudeses sobre els secrets del camí que Espanya porta per la història” (pàg. 17).

Ara bé, aquest assumpte té prou complexitat per ser tractat en estudis llargs i saberuts amb el corresponent suport crític i bibliogràfic. Conscient d'això, Ortega gairebé s'excusa tot dient, en el pròleg a la segona edició (pàg. 3) que es tracta “d'un assaig d'assaig”, “una anotació privada, sense tot allò propi de l'important arquitectura d'un llibre” (pàg.3), que ha escrit perquè una sèrie d'idees s'havien anat formant al seu cap i necessitava alliberar-se'n.

Seria equivocat imaginar-se, però, que Ortega no se sent segur del seu llibre i de les tesis que sosté, o que té poca ambició. Més aviat és al contrari. Ja hem vist que al seu entendre no existeixen llibres capaços d'aclarir la història d'Espanya, cosa que ell es veu amb cor de fer; també esmenta com desventura d'Espanya “l'escassetat d'homes amb un talent sinòptic suficient per formar-se una visió integral de la situació nacional” (pàg. 5) encara que, naturalment, allà està ell per omplir el buit.

El llibre és de 1921 i el seu autor, madrileny, el va publicar per primera vegada al diari *El sol*, també madrileny. Des de llavors ha transcorregut bastant de temps, la qual cosa no impedeix que en aquests moments (meitat de l'any 2008) estigui disponible en, com a mínim, cinc editorials de llengua castellana.

España Invertebrada es divideix en dues parts. La primera és la que conté el més essencial de l'esquema històric d'Ortega i en la segona l'amplia però, sobretot, afegeix a la primera la seva idea sobre el paper determinant que, al seu entendre, té la relació entre majories i minories, idea que posteriorment desenvoluparà en *La rebelión de las masas*.

SUBMISSIÓ I INCORPORACIÓ

Ortega comença amb una cita de Mommsen, el gran historiador de Roma, en què aquest afirma que “la història de tota nació, i sobretot de la nació llatina, és un ampli sistema d'incorporació” (pàg. 24). Després de valorar aquesta afirmació com una llei històrica comparable a la més central de les lleis físiques, s'entreté a il·lustrar el procés d'incorporació portat a terme per Roma: primer, la comunitat del turó del Palatí s'uneix amb una altra comunitat assentada en el turó del Quirinal, després són sotmesos els pobles del Laci, després els etruscos i samnites i finalment el procés continua fora d'Itàlia.

La cosa més significativa de l'esquema general que està proposant Ortega, recolzant-se en una frase de Mommsen, no és tant l'esquema mateix com el fet de proposar-ho com a esquema únic. I a més ho proposa amb un gran èmfasi en equiparar, com hem dit, la “llei d'incorporació” amb les lleis físiques. Avui, aquesta equiparació resultaria més difícil de fer, ja que s'han acumulat bastants arguments en contra de la possibilitat de formular lleis històriques. L'ensulsiada del marxisme ens ha sensibilitzat al respecte i Popper fa temps que va escriure *La misèria de l'historicisme*. Però l'època en què Ortega va escriure era molt més propensa a un cert científisme historicista. Amb tot, la cosa no té especial importància considerada en si mateixa. El que voldria subratllar és que gràcies al seu pretès caràcter científic, la idea que les nacions es creen perquè una comunitat política sotmet i n'incorpora d'altres queda fixada rotundament com l'única vàlida, val a dir, no com el model que reflecteix més o menys bé la història de Roma o d'altres comunitats polítiques, sinó la de les nacions en general.

Ara bé, si l'esquema de “submissió i incorporació” tal vegada es pot aplicar raonablement a la història de Roma, no sembla que es pugui aplicar a d'altres nacions.

Posem per cas els Estats Units de Amèrica. Recordem breument la seva història. L'emigració bàsicament britànica va ser la base de les colònies de la costa Est. Per altra banda, en els territoris dels actuals EUA va haver-hi àmplies però poc consoli-

dades zones franceses i de la corona espanyola. Uns i altres van acabar sent expulsats del continent, inicialment en la guerra de 1754-1760. En el període 1775-1781, els americans van lluitar contra Anglaterra en la Guerra de la Independència i al mateix

tervenció americana va expulsar Espanya de Cuba, Puerto Rico i Filipines l'any 1898. Va ser justament la pèrdua d'aquestes últimes colònies la que va suscitar una onada de literatura que tractava de reflexionar sobre l'anomenada "decadència d'Espanya",

---

“L'entusiasme d'Ortega per l'esquema de «sotmetre i incorporar» com explicació de la formació de les nacions no té especial base objectiva, especialment si s'eleva a la categoria de llei tan rigorosa com les físiques i aplicable, com elles, universalment.”

---

temps van donar forma a la seva comunitat política: declaració d'independència (1776), constitucions de cada un dels tretze nous estats (1775-1780) i constitució federal (1787). L'expansió cap a l'oest va continuar i es crearen nous estats. Una nova guerra amb Anglaterra escombrà la presència d'aquest país al nord-oest. Louisiana va ser venuda per França als EUA i Espanya li va vendre Florida (1819). La Guerra de Secessió va sacejar el país a meitat de segle i va seguir una gran expansió econòmica que va situar-lo com a primera potència industrial cap a 1894. L'any 1900 tenia una població d'uns setanta-sis milions d'habitants.

En el cas dels Estats Units no es veu clar quina nació és la que sotmet i n'incorpora d'altres ni quines són aquestes altres. Respecte a la primera, ens trobem amb una fracció d'un país, Anglaterra, que s'independitza i es fa gran, encara que no sembla que es pugui dir que és a base de sotmetre i incorporar ja que, probablement, seria desenfocat considerar que la formació dels Estats Units d'Amèrica es basa en la incorporació de les tribus indígenes.

És estrany que Ortega no faci cap esment dels EUA. A més de no adequar-se fàcilment al seu esquema, cosa que hauria valgut algun comentari aclaridor, diversos motius feien difícil, segons sembla, oblidar-se d'aquell país. Recordem que la in-

onada a la qual pertany l'obra d'Ortega. Recordem, per últim, que la independència dels americans va ser exemple i estímul per a les colònies espanyoles al sud del continent.

En determinats casos, la formació d'una nació és un procés totalment contrari al de “submissió i incorporació”. Això és així quan el sotmès i incorporat es treu del damunt el qui l'havia sotmès. Recordem el cas d'Irlanda. Durant els segles VIII a XI el país va lluitar contra els danesos i aviat va ser envaït pels anglesos. Enric II es va fer proclamar rei d'Irlanda (segle XII). Des d'aquest moment fins al principi del segle XX es van succeir els conflictes: confiscacions, intents d'imposar el protestantisme, carnisseries singulars a càrrec de Cromwell, rebel·lions i les conseqüents repressions i negació de drets als catòlics. L'any 1800 es dona nom a la unitat política ampliada mitjançant la submissió i la incorporació: “Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda”. L'any 1923 el nom va haver de ser allargat en paraules i retallat en contingut i es va convertir en “Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda del Nord”. Gran part del territori irlandès havia assolit la independència.

Un altre cas poc o gens compatible amb l'esquema d'Ortega és Finlàndia. El seu procés històric és aproximadament el següent: del segle VII al XII és independent; del segle XII al XVIII són dominats

pels suecs; al segle XVIII s'inicia la penetració russa, que es consolida; al segle XIX va tenir lloc una important renaixença lingüística, cultural i política i arran de la revolució bolxevic es va assolir la independència el 1917.

En fi, no es tracta de multiplicar els exemples. Sembla clar que l'entusiasme d'Ortega per l'esquema de “sotmetre i incorporar” com a explicació de la formació de les nacions no té especial base objectiva, especialment si s'eleva a la categoria de llei tan rigorosa com les físiques i aplicable, com elles, universalment.

El procés d'una nació que en sotmet d'altres, obligant-les a formar part d'un cos social i polític, és al mateix temps el seu moment de puixança. I al contrari, la desintegració, entesa com a pèrdua de territoris prèviament incorporats, és el mateix que la decadència. Així s'expressa Ortega: “Però la frase de Mommsen és incompleta. La història d'una nació no és solament la del seu període formatiu i ascendent: és també la història de la seva decadència. I si aquella consistia a reconstruir les línies d'una progressiva incorporació, aquesta descriurà el procés invers. La història de la decadència d'una nació és la història d'una lenta desintegració” (pàg. 28).

De nou les tesis d'Ortega semblen una simplificació excessiva de la realitat. Encara que hi pot haver relació entre adquisicions territorials i puixança d'una nació i entre pèrdues territorials i decadència, altres combinacions són també perfectament possibles. És clar, però, que es pot pensar de forma diferent segons es tinguin més o menys en compte factors polítics, econòmics, socials o culturals per tal de definir el que és puixança i el que és decadència. Ortega posa la seva atenció principalment en les adquisicions i pèrdues territorials, que tendeix a identificar amb puixança i decadència respectivament. Si es tenen en compte més factors, també cal registrar més possibilitats de les que Ortega esmenta. En la mateixa Castella del segle XVI, per exemple, van coincidir l'expansió territorial i una progressiva decadència econòmica i política.

Una història peculiar és la d'un país que des de fa segles va fer que un dels fonaments de la seva personalitat fos la renúncia a les guerres d'expansió. La

Confederació Helvètica va tenir la seva època conqueridora. Van ser prou agressius per fer creure a Maquiavel que els suïssos envairien Milà en qualsevol moment i probablement la totalitat d'Itàlia. Amb tot, després de ser derrotats pels francesos el 1515, els tretze cantons que constituïen llavors la Confederació abandonaren per complet les guerres de conquesta i convertiren aquest abandó en un dels eixos de la política del país, eix que s'ha mantingut fins als nostres dies sota la coneguda forma de la seva característica neutralitat, gens aliena a la singular posició que ha vingut ocupant a Europa.

CONVÈNCER I FORÇAR

D'on prové la capacitat de la nació central per “sotmetre i incorporar”? En el capítol segon de la primera part d'*España Invertebrada*, Ortega ho explica. Comença declarant que “el poder creador de nacions és un *quid divinum*, un geni o talent tan peculiar com és la poesia, la música i la invenció religiosa” (pàg.31). La seva essència és un “talent de caràcter imperatiu”, un “saber voler i un saber manar” (pàg. 31). I el “manar” ho defineix com una barreja de dos components: convèncer i obligar o suggestió moral i imposició material. Els dos components van íntimament units en “tot acte d'imparar” (pàg. 31).

El més important dels dos, diu, és la capacitat de convèncer. Sense els processos de submissió i incorporació, basats merament en la força, solament produeixen conglomerats efímers destinats a una prompta desintegració, com els va esdevenir als imperis mongòlics. Perquè una operació de “submissió i incorporació” tingui calat cal que la nació central convenci amb el que Ortega anomena un “projecte suggestiu de vida en comú”. Il·lustra això amb l'exemple de Roma: un “projecte d'organització universal”, una “admirable administració”, “un tresor d'idees rebudes de Grècia, un ”repertori de noves festes i millors plaers”(pàg. 33). D'aquesta manera, “quan els pobles que envolten Roma són sotmesos, més que per les legions, se senten empeltats en l'arbre llatí per una il·lusió”(pàg. 33).

De moment, Ortega no dona més explicacions

sobre el que pugui constituir “un projecte suggestiu de vida en comú”, però s’ocupa més del segon component del “saber voler i saber manar”. Sobre la força, i concretament sobre la força militar, ja que d’això es tracta, en parla en diverses pàgines, principalment en el capítol segon de la primera part, però també en el capítol sisè de la segona, quan tracta el feudalisme.

La valoració que fa Ortega de la força militar com a component fonamental de les nacions que “sotmeten i incorporen” ve precedida per una contraposició entre l’“ètica industrial” i l’“ètica del guerrer”. Amb una referència condescendent a Heribert Spencer, s’inclina, al contrari que ell, per considerar el guerrer una figura superior a la de l’industrial. La cosa no ofereix dubtes: “L’ètica industrial, val a dir, el conjunt de sentiments, normes, estimacions i principis que segueixen, inspiren i nodreixen les activitats industrials, és moralment i vitalment inferior a l’ètica del guerrer”(pàg. 35). Els arguments que Ortega ofereix per defensar aquesta posició són tres. Primer, la col·lectivitat industrial, diu, es regeix per “la utilitat, mentre que els exèrcits neixen de l’entusiasme”. Segon, el món industrial es regeix per “contractes, que són compromisos parcials, externs i mecànics”, mentre que els guerrers es regeixen per l’honor i la fidelitat, “dues normes sublimes”. Tercer, el món industrial vol evitar el risc, mentre que el guerrer “brolla d’un genial desig de risc” (pàg. 35).

L’enaltiment de la figura del guerrer, i per tant de la força, es completa en el capítol sisè de la segona part, que dedica parcialment, encara que extensament, als mèrits de les minories feudals, bàsiques segons ell per a la creació de moltes nacions occidentals. A aquestes minories, d’origen germànic, els repugna treballar el camp. Prefereixen dominar altres pobles i “encomanar-los” el conreu de la terra. Per això, diu Ortega, “el poble consisteix per a ell (per a l’esperit germànic) en uns quants homes enèrgics que amb el vigor del seu puny i l’amplada del seu ànim, saben imposar-se a la resta i, fent-se seguir d’ells, conquerir territoris, fer-se “senyors” de terres” (pàg. 133). Els guerrers no treballen, exerceixen la seva autoritat sobre els sotmesos. Per això

no els interessa “la dimensió econòmica de la terra”. El que els interessa “no és cobrar, sinó manar, jutjar i tenir lleials” (pàg. 135).

Ortega, amb la seva evident admiració pel guerrer germànic tal i com ell se’l representa, culmina la seva exposició preguntant-se: qui ha de manar? La resposta, diu, és senzilla: el qui pot manar. I afegeix que tal resposta no significa el que tots estem pensant, la suplantació del dret per la força, ja que “es descobreix en el fet de ser capaç d’imposar-se als altres el signe indiscutible que es val més que els altres i, per tant, que es mereix manar”. Sembla que Ortega va fins i tot més enllà de la suplantació del dret per la força ja que vol establir que mai pot haver-hi una divergència entre ells perquè qui té la força té automàticament el dret, qui s’imposa és qui té dret a imposar-se, qui mana té dret a manar. En d’altres termes, la força no pot suplantar al dret perquè és ella qui diu el que el dret és.

En el mateix sentit, cap a l’exaltació de les virtuts de la força militar sense més referència que a si mateixa, es dirigeixen diversos paràgrafs del capítol segon de la primera part. Recordem que Ortega ha fet dependre la capacitat de “sotmetre i incorporar” de la capacitat de convèncer i de la capacitat de forçar mitjançant la força militar. Ara ens diu que la força militar actua principalment per convicció, no per imposició. Com pot ser, això? Perquè la victòria militar posa de manifest la superior qualitat de l’exèrcit vencedor i per mitjà d’ella la “superior qualitat del poble que va forjar aquest exèrcit” (pàg. 37). Per això resulta que la força de les armes no és força bruta, sinó que és força espiritual, una força més profunda que la raó: “La força de les armes, certament, no és força de la raó, però la raó no circumscriu l’espiritualitat. Més profundes que aquesta, flueixen en l’esperit d’altres potències, i entre elles les que actuen en la bèl·lica operació”(pàg. 36). Arribats aquí hom es pot preguntar si la victòria militar no serà per si mateixa la prova irrefutable que el vencedor està fornint al vençut un “projecte suggestiu de vida en comú” perquè porta en si mateixa la força espiritual necessària per convèncer. També és la força militar l’encarregada que el procés de submissió i incorporació no sigui destorbat per rebel·lies in-

oportunes del sotmès. En aquest sentit, Ortega també és clar: “Encara que la necessitat històrica de la unió entre dos pobles sigui molt profunda, s’oposen a ella interessos particulars, capricis, vileses, passions i més que tot això, prejudicis col·lectius instal·lats en la superfície de l’ànima popular que apareixerà com a sotmesa. Fóra va l’intent de vèncer aquestes rèmores amb la persuasió que emana dels raonaments. Contra elles solament és eficaç el poder de la força, la gran cirurgia històrica” (pàg. 34). La força, per tant, és el tribunal suprem, capaç d’interpretar el que un poble necessita amb més exactitud que aquest poble mateix, l’ànima del qual pot estar, i probablement estarà, ofuscada per prejudicis davant la perspectiva “d’aparèixer com a sotmès”.

De nou cal observar que Ortega porta les coses massa lluny. Al definir el paper de la força militar, la valora finalment en tan alta mesura que sempre tindrà raó si es tracta de la força militar d’una nació agressiva que tracta d’expansionar-se. Si aquesta nació assoleix la victòria militar i la incorporació de la nació vençuda, tot haurà succeït d’acord amb la “necessitat històrica”. Si no assoleix la victòria militar és de suposar que aquesta necessitat no existia. Si assoleix la victòria militar i la nació vençuda es resisteix, s’haurà de pensar que és per causa d’interessos egoistes i prejudicis del vençut. La teoria es formula d’una manera que no pot fallar mai.

I, com sempre, la teoria té en compte els esdeveniments des del punt de vista dels incorporadors, mai dels incorporats. De la independència d’Irlanda, per exemple, probablement solament se’n pot dir que mostra la decadència d’Anglaterra. De la resistència de la nació jueva a ser incorporada a l’Imperi Romà, al fet que no sap renunciar a les seves particularitats. I la rebel·lió dels Països Baixos contra Felip II, com cal interpretar-la?

Ortega afirma que “la victòria actua més que materialment, exemplarment, posant de manifest la superior qualitat de l’exèrcit vencedor en la qual, al seu torn, apareix simbolitzada, significada, la superior qualitat històrica del poble que forjà l’exèrcit” (pag. 37). Però, quantes victòries fan falta per certificar aquesta superioritat històrica? Recordem que Catalunya, en el segle XIII, va vèncer els francesos

per mar i per terra, la qual cosa li va proporcionar Sicília. Vol dir això, en algun sentit intel·ligible, que Catalunya tenia llavors una “superior qualitat històrica” que França? I Portugal? L’any 1385 els portuguesos van derrotar Castella, alliberant-se d’un

---

“La segona idea d’Ortega és que la unitat d’Espanya va ser una font de força i una motivació per llançar-se a empreses imperials. De quina classe d’unitat es tractava?”

---

procés d’incorporació. Molt més tard, el 1580, les pretensions de Felip II a la corona es van veure satisfetes després de ser derrotat el candidat nacional per forces castelleses. L’any 1640 els portuguesos van restablir una dinastia nacional i van saber-la defensar davant dels castellans, i han mantingut la seva independència fins avui. A qui correspon en aquest cas la “superior qualitat històrica”? A *Espanya Invertebrada* no s’esmenta Portugal ni una sola vegada i en moltes expressions d’Ortega sembla com si no existís, cosa que lliga amb l’ús anacrònic que fa dels termes “Espanya” i “espanyol”. No és exacte dir, per exemple, que Ferran i Isabel van assolir la unitat espanyola, ja que faltava Portugal. És un oblit menor per part d’Ortega? Tal vegada, però si hagués tingut en compte a Portugal hauria enriquit la seva reflexió sobre la capacitat de Castella per “sotmetre i incorporar”.

Igual que l’esquema de “sotmetre i incorporar”, les explicacions d’Ortega sobre els instruments d’aquest procés, la força i la capacitat de convèncer, són molt lluny de les dades històriques. Això sí, el que diu sobre el paper de la força militar i de

la superior civilització té, si es vol, una certa aplicació, encara que no completa, al cas de Roma. A Hispània, per exemple, es podria considerar que es va imposar i va convèncer la superior civilització romana i també es podria pensar que l'exèrcit i les victòries romanes van jugar amb la seva exemplaritat. És, però, un dèbil exemple, ja que a Hispània, en aquell moment, el que hi havia eren tribus més que nacions. Hispània va ser profundament romanitzada: ciutats, vies de comunicació, llengua, cultura. Però ho va ser, probablement, per la pobresa de la civilització preexistent. Per altra banda, el fet de la "submissió i incorporació" d'Hispània ens el mirem nosaltres des de la llunyania dels segles i com a hereus dels romans que som. Una altra valoració seria probablement la que farien els nostres antecessors, els germans Indíbil i Mandoni, lleidatans (si se'm permet un cert anacronisme) morts pels romans per rebel·lia.

No entraré a discutir el que Ortega diu sobre la "capacitat de manar". Probablement el problema s'hauria de reconduir fins a considerar el que fa possible la cohesió i la direcció de les societats polítiques, la qual cosa és complexa i inclou, com un dels aspectes principals, la naturalesa de les institucions polítiques, tan oblidades per Ortega.

PUIXANÇA D'ESPANYA, PANEGÍRIC DE CASTELLA

España Invertebrada està dedicada, com he dit al principi, a interpretar la història d'Espanya, matèria sobre la qual, segons Ortega, ha d'escriure perquè no existeixen vertaders llibres escrits per vertaders historiadors. De moment hem vist quelcom que es pot definir com la teoria general que Ortega sosté respecte a la formació de les nacions. Ara hem de veure com aplica aquesta teoria al cas particular d'Espanya.

El gran segle d'Espanya és, per a Ortega, el XVI (pàg. 143). Per què? El nostre autor té la mirada dirigida a aquelles nacions que mostren una especial capacitat per expansionar-se a base de "sotmetre i incorporar" d'altres. Aquest és el seu centre d'interès, mentre que la capacitat econòmica de les

nacions no és ni esmentada, com tampoc semblen interessar-li especialment les característiques de les institucions polítiques. Així orientat, entén que Espanya protagonitzà, en el segle XVI, un gran procés d'incorporacions que dura fins al 1579 (pàg. 51). A partir de 1580 es dona un procés de decadència i desintegració que va de la perifèria al centre: primer "es desprenen els Països Baixos i el Milanèsat, després Nàpols. Al principi del segle XIX se separen les grans províncies ultramarines i al final del mateix segle les colònies menors d'Amèrica i de l'Extrem Orient" fins a arribar a l'any 1900, quan "es comença a sentir la remor de regionalismes, nacionalismes, separatismes..." (pàg. 51).

Què es per Ortega, el que fa possible el gran segle? La unitat d'Espanya, diu, aconseguida pels reis catòlics. Aquesta és la "causa i la condició per fer grans coses" (pàg. 46), és "un aparell formidable". (pàg. 143) Com es va aconseguir la unitat d'Espanya? Es diria que pel matrimoni d'Isabel i Ferran. I el matrimoni és cosa de dos. Amb tot, Ortega no ho veu així. Per ell aquest matrimoni és un episodi pel qual és Castella qui "imposa a la perifèria" el "procés d'incorporació" (pàg. 43). Com pot ser, això? Tal vegada Isabel va imposar el matrimoni a Ferran? No exactament. Diu Ortega que el projecte d'unió entre els reialmes d'Espanya era una idea castellana. En general, Castella, segons ell, tenia idees àmplies i ambicioses, mentre que els altres reialmes no sabien superar "la tendència al tancament del llogaret, a la visió estreta dels seus interessos immediats" (pàg. 43). La prova de l'amplitud de la visió castellana és, per a Ortega, que Castella és la primera en desenvolupar una activa política internacional. Concedeix que també la tenia la Corona d'Aragó, encara que en aquesta, ha d'afegir, l'esperit internacionalista era contrarestat pel "defecte més oposat a aquesta virtut: una feroç suspicàcia rural afectava Aragó, una irreductible afecció a les seves peculiaritats ètniques i tradicionals". (pàg. 44). És aquesta Castella, admirablement dotada, segons Ortega, per a l'amplitud dels projectes polítics, la que sap conquerir l'esperit de Ferran, que va comprendre que "els seus pensaments de gran volada solament podien ser executats des de Castella", que "era precís dominar

---

“Per la unitat nacional «tan essencial és per al seu manteniment la força central com la força de dispersió». Els que critiquen el separatisme com quelcom artificiós no s’adonen d’aquest imprescindible joc entre forces d’independència i força central.”

l'esquerperia dels seus paisans i incorporar-se a una Espanya més gran" (pàg. 44).

Així és com Castella porta a terme la unitat d'Espanya, unitat que és un "projecte incitador de voluntats" (pàg.44) i que es feia "per llançar l' energia espanyola als quatre vents, per inundar el planeta, per crear un Imperi encara més ampli" (pàg.45).

Existeix en la història alguna nació les realitzacions de la qual –sempre sota l'òptica de la submissió i la incorporació– puguin comparar-se a les de Castella? La resposta d'Ortega és contundent: "Roma i Castella [...] forjaren les dues més àmplies estructures nacionals" (pàg. 31). També es refereix a la "prepotència desconeguda en el món nou i solament comparable a la de Roma en l'antic"(pàg. 143). Atenes, en canvi, considera Ortega que "malgrat la seva infinita perspicàcia, no va saber nacionalitzar l'orient mediterrani" (pàg. 31). Per un costat queden Roma i Castella, "mal dotades intel·lectualment" però amb una gran capacitat de "sotmetre i incorporar", i per un altre Atenes, intel·ligent però poc capaç de dominar altres pobles.

Analitzem ara les idees d'Ortega. Bàsicament ens ha dit quatre coses: que Castella va fer la unitat d'Espanya; que aquesta va ser una gran motivació per llançar-se a empreses imperials; que Espanya va aconseguir portar a terme àmplies incorporacions a Amèrica i a Europa; que l'expansió de Castella mitjançant incorporacions va ser d'una importància que solament admet comparacions amb les de Roma.

Castella va fer el matrimoni de Ferran i Isabel i per tant una certa unitat de part d'Espanya? Més aviat consta que Joan II de Catalunya-Aragó tenia un gran interès en el matrimoni del seu fill Ferran amb Isabel, princesa de Castella. La guerra civil havia debilitat molt Catalunya i Juan II cercà activament aliances per defensar-se de França. I Isabel es va casar amb Ferran no sense abans valorar altres alternatives. Va ser un matrimoni, en suma, que es va produir per la voluntat d'ambdues parts, de la Corona d'Aragó i de la de Castella. No es pot dir que Castella imposés a la perifèria un procés incorporatiu, a menys que s'estigui pensant en Navarra, "incorporada" militarment per Ferran (1492) i

en Granada. Però això no es pot dir de la Corona d'Aragó ni de Portugal.

I com entendre que Ortega parli del tancament vilatà dels aragonesos, s'entén, dels súbdits de la corona d'Aragó? No havien estès la seva influència a Còrsega i Sardenya, a punts del nord d'Àfrica, a Sicília i Nàpols, a Grècia, i la seva influència comercial a tot el Mediterrani amb una àmplia xarxa de consolats?

També és estrany que posi la política internacional de Castella anterior a Ferran i Isabel com a prova de la seva superior amplitud de mires. Segur que tal política internacional va ser més àmplia que la de la Corona d'Aragó? Recorda el paper que molt aviat van tenir els Comtes de Barcelona al Migdia francès? Recorda l'expansió mediterrània que hem esmentat? Ha considerat les ambicions i moviments d'Alfons el Magnànim, que fins i tot van ultrapassar les fronteres del que era assenyat? Sigui com sigui, sembla completament fora de lloc dir que l'esperit internacionalista d'Aragó era contrarestat pel "defecte més oposat a aquesta virtut, una feroç suspicàcia rural".

La segona idea d'Ortega és que la unitat d'Espanya va ser una font de força i una motivació per llançar-se a empreses imperials. De quina classe d'unitat es tractava? Avui Espanya és el territori de l'Estat espanyol, és a dir, el de la península Ibèrica amb exclusió de Portugal. En el segle XVI designava la península sencera, de conformitat amb l'origen romà del nom, i tenia un sentit geogràfic, no polític. La cosa té una certa importància perquè l'Espanya d'Ortega sembla indicar la formació d'un bloc sense fissures entre Castella i Aragó. Un "bloc compacte"(pàg. 45) diu ell. Amb tot, com és sabut, l'ordre constitucional que es va crear amb els Comtes de Barcelona i que es va mantenir amb els Trastàmara i els Habsburg –o sigui, fins a principis del segle XVIII– en la unió entre Aragó i Castella, era el propi d'Aragó. En aquesta corona els Comtes de Barcelona havien mantingut una mena de federació, en què els diversos regnes es regien per les seves pròpies lleis. A Catalunya, en particular, aquestes lleis havien limitat en gran mesura els poders dels comtes sobirans i, a partir de 1410, quan fina la nissaga del casal de Barcelona, el

poder dels Trastàmara i després dels Habsburg. En realitat, Catalunya va entrar a la nova època –quan la Corona d'Aragó ja no té un sol cap on reposar, sinó que ha de compartir aquest cap amb altres corones, la qual cosa comença a passar amb Carles V– amb la seva pròpia mentalitat política de caràcter federal. Ara hi havia un membre més en la federació, Castella, però els països integrants de la federació seguien sent països diferents.

Va aconseguir Espanya portar a terme un ampli procés d'incorporacions durant el segle XVI? Observem que Ortega ja no parla de Castella sinó d'Espanya. Amb tot, com que segons ell Castella va fer Espanya, els mèrits atribuïts a aquesta són atribuïbles a aquella. Aquesta atribució és exacta pel que fa a Amèrica. Sobre això Ortega s'explica poc, encara que en referir-se a la colonització diu que “és evident que es tracta de l'única cosa vertaderament i substantiva gran que ha fet Espanya” (pàg. 145). Com he dit, hauria de dir Castella i no Espanya, ja que, com és sabut, la corona de Castella era la titular dels territoris americans i eren els castellans els qui gaudien, amb alguna excepció menor, del monopoli per operar-hi. Els súbdits de la corona d'Aragó eren forans a Castella –i a Amèrica– com els súbdits de la corona de Castella eren forans a la corona d'Aragó. Per tant, la conquesta i colonització d'Amèrica no pot ser atribuïda a Espanya sinó que ha de ser atribuïda a Castella. De cap manera va ser una empresa que oferís a d'altres pobles com a estímul i il·lusió compartida.

Què dir del gran procés incorporatiu a Europa? Carles V va començar a regnar l'any 1516 i va aplegar diverses herències. Del seu pare, Felip el Bell, va heretar els Països Baixos, Luxemburg, l'Artois, el Franc-Comtat, Flandes, Borgonya i Charolais. Del seu avi patern, Maximilià, va heretar Àustria, el Tirol, Lundgau, Estíria, Caríntia, Carniola, el nord d'Itàlia i el dret a ser proposat per a la corona imperial. De fet va ser elegit emperador d'Alemanya l'any 1519. Del seu avi Ferran d'Aragó va heretar Catalunya, Aragó, València, Mallorca i els territoris catalano-aragonesos d'Itàlia: Sicília, Sardenya i Nàpols. De la seva àvia Isabel va heretar Navarra, Castella, Canàries, Oran, Trípoli, Melilla i les possessions

americanes. Es poden atribuir a un procés d'incorporació els territoris heretats de Felip el Bell i de Maximilià? Evidentment no. En realitat són el fruit, com també els territoris peninsulars, de la coincidència en Carles V d'una àmplia herència, producte dels mecanismes de la institució monàrquica combinats amb els atzars de la reproducció d'hereus.

Què va succeir en realitat? Que Castella, com molts altres països, quedaren incorporats a l'imperi de Carles V. Perquè en realitat l'imperi era llavors l'imperi de Carles V d'Alemanya. Acostumats avui a una situació política, tendim a pensar en Carles V com a rei d'Espanya. En realitat això és inexacte. I no em refereixo ara al fet que Espanya no era llavors una unitat política estatal, sinó una juxtaposició de regnes les corones de les quals portava Carles V. Em refereixo al fet que no solament van ser els territoris heretats per Carles V els que van marcar a la monarquia, sinó també la monarquia la que va marcar als territoris. Carles és Carles de Castella, d'Aragó o de qualsevol altre territori, però també Castella o Aragó són de Carles. I això perquè som davant d'una monarquia patrimonial, però encara més perquè els diversos territoris, i molt especialment Castella, es van veure involucrats en la política de l'emperador.

Aquesta política va tenir diferents eixos: l'intent de mantenir la unitat religiosa d'Europa, la lluita contra els turcs i les rivalitats amb França. Molts territoris van contribuir, encara que no en el mateix grau, a les diverses guerres en què Carles V va participar: Nàpols, el Franc-Comtat, els Països Baixos, Alemanya, Catalunya, Castella. No eren guerres de cap d'aquests països, eren guerres de la monarquia i aquesta intentava arreplegar homes i diners d'on podia.

Dintre d'aquesta situació de conjunt, Castella va adquirir una posició singular. Al principi, l'arribada de Carles V va ser més aviat conflictiva. Havia nascut a Gant, va ser educat a Flandes i va arribar a Castella sense conèixer la llengua del país i amb un seguici de flamencs que ocuparen diversos càrrecs, tot això amb gran disgust dels locals, que es va manifestar en les Corts de Valladolid i Saragossa (1518). Un cop elegit emperador (1519), va convocar les corts de Castella a Galícia amb la finalitat d'aconseguir

diners per a la coronació, propòsit que va trobar una resistència que solament va poder vèncer amb la pressió de suborns i amenaces. La conseqüència va ser la unió i la rebel·lia de les ciutats castellanes –comuners– que van ser vençudes en la batalla de Villalar (1521).

No es veu aquí la clara propensió imperial atribuïda per Ortega a Castella. Més aviat al contrari, ja que les ciutats van lluitar per les seves llibertats, la qual cosa podria ser jutjada des del punt de vista d'Ortega com “la tendència al tancament vilatà, a la visió estreta dels interessos immediats”(pàg. 43). De tota manera, un cas no fa una regla. De fet, Castella va jugar un paper singular en les empreses de la monarquia, probablement per diversos motius: perquè estava en condicions de fornir homes per als exèrcits donada la seva, per a l'època, abundant població (uns set milions d'habitants); per la seva eficàcia militar; perquè podia proveir diners per la dimensió de la seva economia, per la prosperitat del moment i per la plata americana; perquè les seves corts no tenien suficients facultats per oposar-se eficaçment a la voluntat reial, permanentment disposada a augmentar les càrregues fiscals i, probablement, perquè es va identificar progressivament amb la política de Carles V. El fet és que els exèrcits castellans, amb tropes d'altres punts de l'imperi –Alemanya o Països Baixos, per exemple– van actuar en diversos punts d'Europa amb notables èxits.

Al mateix temps, Carles V, al principi un estranger, es va anar castellanitzant fins al seu característic retir i mort al monestir de Yuste. El seu fill Felip II ja va ser castellà en tots els aspectes, començant per l'educació, rebuda a Castella, i per la llengua, un castellà acompanyat per un francès deficient i pel desconeixement del flamenc. Va fixar la capital a Madrid, tot establint un nou factor de castellanització. Per altra banda, Carles V va cedir l'imperi i els territoris austríacs al seu germà Ferran. Felip va rebre la corona de Castella amb les possessions americanes, la corona d'Aragó, la de Navarra, els estats de la casa de Borgonya i les possessions italianes. Carles V havia presidit un imperi que no portava el segell de cap nació en particular. El de Felip II portava el segell de Castella. Aquesta particular

vinculació de Castella amb la monarquia també es va posar de relleu en algunes conseqüències negatives. Les càrregues fiscals i les lleves per als exèrcits van empobrir Castella fins passar de la prosperitat a principis del segle XVI a la misèria a finals del mateix segle. A més, l'eufòria per la ratxa de victòries

---

“Carles V havia presidit un imperi que no portava el segell de cap nació en particular. L'imperi de Felip II portava el segell de Castella.”

---

militars es convertiria en desànim per les desfetes i fracassos (1566, primera rebel·lia dels Països Baixos; 1588, Armada Invencible).

Cap territori de la monarquia va tenir dintre d'ella la posició singular de Castella, encara que molts van contribuir amb homes i diners a les guerres del rei. La Corona d'Aragó, i Catalunya en particular, és un d'aquests territoris. Per a Catalunya no era res de nou contribuir a la política del monarca regnant. Aquesta tradició va continuar amb Carles V i Felip II. Per altra banda, al llarg del segle XVI les relacions de la monarquia amb Catalunya patiren un deteriorament progressiu. Això va ser per la seva progressiva castellanització. La instal·lació de la cort a Madrid va contribuir a la presència immediata d'homes, idees, interessos i estils castellans. Els catalans van sostenir constants queixes per la concessió de càrrecs eclesiàstics i civils catalans a castellans i pel fet que el monarca s'envoltés de castellans principalment. També tenien queixes per la violació de lleis catalanes per funcionaris del rei. També perquè el 1555 el govern d'Itàlia, possessió tradicional de la Corona d'Aragó, va passar del Consell d'Aragó al Consell d'Itàlia, amb la qual cosa

els catalans es van sentir desposseïts. Tot això contribuïa a fer que la desconfiança augmentés. I com a qüestió de fons estava permanentment la diferència d'institucions i mentalitats polítiques. A la corona d'Aragó havia prevalgut la concepció contractual de la relació entre el monarca i els seus súbdits, i Castella, en canvi, tenia tradicions més aviat autoritàries. Això, unit al moment de puixança de Castella i a fets concrets com els que hem esmentat, feia témer que la monarquia pogués optar per aplicar les lleis de Castella a d'altres territoris. Però Catalunya s'estimava molt el seu sistema constitucional i de cap manera volia anar per aquest camí. I un factor més s'unia a tots els anteriors: l'absentisme reial. El rei era rei de molts territoris i no podia estar en cada un permanentment ni tan sols freqüentment. Amb tot, era una peça fonamental per al funcionament de les institucions, molt especialment en un sistema contractual com el català. L'absentisme no afavoria ni la gestió dels afers públics ni la confiança.

Va ser suficient l'enduriment de les circumstàncies perquè les relacions entre Catalunya i la corona acabessin en una guerra. La seqüència dels fets, esquemàticament exposada va ser la següent: el regnat de Felip II acaba amb unes finances completament deteriorades; els seus successors intenten obtenir més diners i homes dels seus territoris, amb la qual cosa les corts catalanes oposen resistència; amb Felip IV (1621-1665) i el seu ministre Olivares les necessitats financeres de la corona, llastades per enormes despeses, els van induir a augmentar la pressió sobre Catalunya i sobre altres països. El 1640 es va produir la revolta catalana que va acabar el 1652 en desfeta. Portugal es va deslligar de la corona.

Tornem a l'afirmació d'Ortega. Va ser el segle XVI el gran segle d'Espanya? Indubtablement, no. Va ser el gran segle de Castella? Atesos els criteris d'Ortega, hi ha raons de sobres per considerar que sí: la conquesta i colonització d'Amèrica i la vinculació de Castella a la política de Carles V i Felip II, amb nombrosos èxits militars.

Va proporcionar Castella un projecte comú als altres pobles de l'Imperi de Carles V? No. Amèrica va ser cosa de Castella, les guerres de religió es

varen estendre pel Nord, Catalunya va seguir el seu curs amb tensions creixents amb la monarquia, Aragó es va rebel·lar al final del segle i a Portugal creixia el descontentament pel desemparament de les seves colònies americanes davant els anglesos i els holandesos.

Per últim, Castella comparable únicament a Roma? Tinguem present que Roma ha mantingut una presència permanent en la ment europea, sigui per subratllar les seves grandeses amb títols imperials, sigui per comparar-se amb les seves realitzacions, sigui per mirar la seva decadència com si d'un mirall esfereïdor es tractés. No és gens estrany que a Ortega se li acudís pensar-hi. Però, és correcta la comparació? No sabem en què estava pensant Ortega en fer-la. En l'extensió territorial del seu àmbit d'influència? En la durada d'aquesta influència? En l'extensió de la cultura? Sigui quin sigui l'aspecte que considerem, la comparació ens semblarà exagerada, fins i tot molt exagerada. Amb tot, segurament cal prendre-se-la més aviat com una expressió de l'entusiasme d'Ortega per les realitzacions del seu país tal com ell les entén. És una mena de resum del panegíric de Castella que ha vingut fent en les pàgines de *Espanya Invertebrada*.

LA DECADÈNCIA

Hem vist que Ortega distingeix dos períodes molt diferenciats en la història d'Espanya. Un va del final del segle XV fins al 1589 quan va endavant el procés que en diu de "submissió i d'incorporació". El segon va des de 1589 fins al moment en què Ortega està escrivint (1920) i en ell es produeix el procés de desintegració progressiu fins arribar a l'any 1900, quan "es comença a sentir la remor de regionalismes, nacionalismes, separatismes..." (pàg. 51).

Durant aquest període de decadència són molts els territoris que es desprenen de la corona: els que Carles V va heretar a Europa fora de la península, més Portugal, més els territoris americans i els de l'Extrem Orient. Dintre d'aquest conjunt, Ortega no fa diferències. No analitza el que va passar en diferents territoris ni en diferents períodes de temps.

Per a ell es tracta d'un sol bloc que també inclou els "separatismes".

Ortega tracta d'explicar el procés de desintegració amb les mateixes idees amb les quals ha tractat d'explicar el procés d'"incorporació". Però, de la mateixa manera que no expliquen aquest, tampoc expliquen aquella.

Té interès, però, aturar-se un moment en la idea que té Ortega de la decadència del poder central estructurador, Castella, decadència que segons ell és a la base del procés de desintegració. Comencem per una afirmació aparentment sorprenent que fa en el pròleg a la segona edició (1922): "la descomposició del poder polític assolit per Espanya en el segle XVI no significa, rigorosament parlant, una decadència. L'encimbellament del nostre poble va ser més aparent que real i, per tant, és més que real aparent el seu descens. Es tracta d'un miratge peculiar de la història d'Espanya..." (pàg. 7).

Parlar de miratge seria completament conforme amb la història real, però llavors no s'entendria que

Ortega es remunta als visigots, que veu "degenerats", "alcoholitzats de romanisme". Un poble, en suma, de baixa qualitat: "Per desgràcia, del franc al visigot va una llarga distància. Si fos possible posar els pobles germànics en una escala de major a menor vitalitat històrica, el franc ocuparia el grau més alt, el visigot un grau molt inferior." (pàg. 181)

Al principi hem vist que el guerrer germànic és, per a Ortega, un compendi de virtuts. Per tant, és lògic que per a ell sigui preocupant que a la base de la història d'Espanya hi estigui un guerrer germànic de tercera qualitat. D'aquí vindria, segons ell, que Espanya no hagi tingut un feudalisme fort, ja que aquest és el "tret més característic dels germànics" (pàg. 133). Això l'obliga a dir que la decadència d'Espanya "no va ser menor en l'Edat Mitja que en la moderna i contemporània" (pàg. 141).

Finalment, Ortega no veu més que decadència per tot arreu, exceptuant el segle XVI. Ara bé, com que el concepte de decadència necessita referir-se a un moment de relativa puixança, s'inclina final-

---

“El segon error que Ortega detecta és el de creure que per diagnosticar aquesta malaltia que és el separatisme, cal escoltar el que diuen els malalts, és a dir, Catalunya i el País Basc. En realitat, diu, «la queixa del malalt no és el nom de la malaltia»”

Ortega digués tot el que diu i que culmina amb la comparació de Castella amb Roma. En realitat, però, entén la pretesa puixança de Castella com a ben real, però fugissera i mancada d'un fonament sòlid.

Per què mancada d'un fonament sòlid? Ortega diu el següent: "Es miri per on es miri el fet espanyol d'avui, d'ahir o d'abans-d'ahir, sempre sorprendrà l'anòmala absència d'una minoria suficient. Aquest fenomen explica tota la nostra història, inclosos aquells moments de fugissera plenitud". (pàg.128)

ment a parlar de "defectes de constitució, d'insuficiències originàries, natives" (pàg. 141).

És una explicació ben difícil de valorar. Solament em voldria preguntar per què Ortega no té en compte un territori peninsular amb una història que, segons que sembla, l'hauria d'interessar. Em refereixo a Catalunya o al que havia d'arribar a ser Catalunya. Aturem-nos un moment en els seus orígens.

Va rebre la seva dosi de visigotisme durant el període que va de l'any 476, quan conqueriren la província Tarraconense, fins a l'any 718, quan els mu-

sulmans entraren a Barcelona. Després, l'any 732, el franc Carles Martel els derrota a Poitiers amb la seva infanteria pesada. Els francs ocupen la Septimània a mitjan segle i després ultrapassen els Pirineus per tal de crear una franja de seguretat, la Marca. L'any 785 Girona es lliura voluntàriament als francs i aquest ocupen Barcelona l'any 801. Les relacions entre la població no musulmana dels territoris de l'actual Catalunya i els francs es van iniciar a mitjan segle VIII, quan els francs van conquerir la Septimània, on van a anar a refugiar-se els fugitius dels musulmans. L'afinitat que aquí es va posar en relleu entre ambdues poblacions va ser el fonament de la bona rebuda que van tenir els francs al sud dels Pirineus. En realitat hi va haver col·laboració dels indígenes amb els francs fent front comú contra els sarraïns.

Els francs van ser als territoris de l'actual Catalunya durant els segles IX i X, de forma decreixent. Aproximadament, el mateix temps que els visigots. Tal vegada va influir en la història de Catalunya aquesta integració en l'imperi carolingi? No és possible que succeís, en certa mesura, com a la mateixa França on, segons Ortega, “el franc va irrompre intacte en la gentil terra de les Gàl·lies, abocant sobre ella el torrent indòmit de la seva vitalitat”? (pàg.132).

És estrany que Ortega no es faci aquesta pregunta ja que, segons diu, parla d'Espanya. És molt estrany, ja que Catalunya sí que va tenir un feudalisme fort i, com sabem, ell dóna molta importància a aquesta fase històrica. I encara s'ha d'afegir una altra raó que fa estrany que Ortega no s'ocupi de la història primerenca de Catalunya: es tracta del procés de “submissió i incorporació” portat a terme pels Comtes de Barcelona. Com és sabut, el comtat era la principal divisió administrativa de l'imperi carolingi i el comte el principal funcionari. En els territoris de la pre-Catalunya hi havia diversos comtats: Barcelona, Osona, Manresa, Girona, Empúries, Peralada, Rosselló, Conflent, Urgell, Pallars, Ribagorça, Cerdanya, Besalú i Berga. Varen ser els Comtes de Barcelona els qui van portar a terme el procés d'unificació de tot aquest conjunt, els qui van conquerir territoris als sarraïns, els qui van establir una unió dinàstica amb Aragó i els qui van conquerir Mallorca, València, Atenes i Sicília, per dir-ho d'una forma

esquemàtica. Tot això té l'aire, si més no, dels processos de “submissió i incorporació” d'Ortega. Per això sembla estrany que no se n'ocupi.

Però, en realitat, hi ha una raó molt forta perquè Ortega no s'ocupi de tot això: que el país peninsular que més compta, l'únic capaç d'entendre Espanya és, segons ell, Castella. Ja ho hem vist en les idees que té Ortega respecte a la unió de les corones d'Aragó i de Castella. També diu que és la “força escultora de la nació” (pàg. 28). Retinguem al respecte aquesta frase: “Perquè no s'hi doni voltes: Espanya és una cosa feta per Castella i hi ha raons per anar sospitant que, en general, solament caps castellans tenen òrgans adequats per a percebre el gran problema de l'Espanya integral” (pàg.40). No és prioritari ocupar-se d'un poble de la perifèria perquè ho és molt més ocupar-se de la potència central.

ELS SEPARATISMES: CATALUNYA I EL PAÍS BASC.

Els separatismes (o nacionalismes, o regionalismes, perquè Ortega no distingeix entre aquests termes) són quelcom que preocupa molt Ortega. De fet ja en parla al primer capítol de l'*Espanya Invertebrada* i més endavant afirma que és “una malaltia gravíssima” perquè és el fenomen de desintegració més pregon.

Cal veure, de bon principi, un aspecte de la seva teoria general de la formació de les nacions i del seu funcionament. La nació que sotmet i n'incorpora d'altres, diu, no anul·la aquestes, que conserven la seva personalitat. Literalment diu que “el nucli inicial ni s'empassa els pobles que va sotmetent, ni anul·la el caràcter de unitats vitals pròpies que abans tenien”. (pàg. 27) El que concretament perdura és la tendència a la independència: “submissió, unificació, incorporació, no signifiquen la mort dels grups com a veritables grups; la força d'independència que hi ha en ells perdura, encara que sotmesa; això és, frenat el seu poder centrfug per l'energia central que els obliga a viure com a parts d'un tot i no com tots a part. És suficient que la força central, escultora de la nació –Roma a l'Imperi, Castella a Espanya, l'Illa de França a França– disminueixi, perquè es vegi reaparèixer automàticament l'ener-

gia secessionista dels grups adherits” (pàg. 28).

D'aquesta teoria s'ha de dir, de nou, que a vegades sí i a vegades no. En el cas d'Espanya és més o menys certa pel comportament històric de Catalunya i del País Basc. De fet, Ortega ja esmenta aquests països quan formula la seva teoria, especificant que quan “Castella redueix a la unitat espanyola Aragó, Catalunya i Bascònia”, aquests països no perden “el seu caràcter de pobles diferenciats entre si i del tot que formen” (pàg. 27). No sembla, en canvi, que la teoria sigui especialment certa en d'altres casos. A la mateixa Roma, exemple constant d'Ortega, no sembla que els etruscs i els samnites, per posar algun exemple, mostressin tendències centrífugues o força d'independència. De moment, però, la teoria centrífuga-centrípeta de l'Ortega ens està dient implícitament que el cas de Catalunya i del País Basc no són cap anomalia, ja que el seu nacionalisme, separatisme o regionalisme és el que cal esperar de les unitats polítiques sotmeses i incorporades per una altra unitat política. No afegiré més exemples, però em sembla que la consideració comuna és que aquestes situacions, lluny de ser normals, són més aviat problemàtiques.

A partir d'aquí, Ortega comença per posar-nos en guàrdia davant el que considera dos errors fonamentals en la consideració dels separatismes. En primer lloc, critica aquells que el consideren un moviment artificial, sense “motius profunds”, iniciat fa pocs anys i producte de persones conduïdes per interessos econòmics o ambicions personals. Els que pensen això, diu, creuen que el separatisme es pot combatre ofegant-lo “per directa estrangulació”(pàg. 40). Res més equivocat, al parer d'Ortega. Ell creu, d'acord amb la teoria centrífuga-centrípeta, que Catalunya i el País Basc, encara que sotmesos i incorporats per Castella, mantenen la seva personalitat. També “la força d'independència que hi ha en ells perdura, encara que sotmesa” (pàg. 28).

Què és, per tant, el que passa? D'acord amb la seva teoria és natural, diguem-ne, la força d'independència, la força centrífuga. Però per la unitat nacional “tan essencial és per al seu manteniment la força central com la força de dispersió” (pàg. 28). Els que critiquen el separatisme com quelcom arti-

ficiós no s'adonen d'aquest imprescindible joc entre forces d'independència i força central. És una crítica tan equivocada que probablement, diu Ortega, prové de caps incapaços d'entendre el que Espanya és. Quins caps? A Catalunya i al País Basc hi ha dos tipus de gent: els separatistes i els unionistes. D'aquests últims surt, probablement, la matussera apreciació del separatisme com a artificial i la idea d'ofegar-lo. Això pot semblar sorprenent, però és el que diu Ortega de la forma més clara: “Tinc la impressió que l'unionisme que fins ara s'ha oposat a catalanistes i basquistes és un producte de caps catalans i biscaïns, nativament incapaços –parlo en general i respecto totes les individualitats– per comprendre la història d'Espanya” (pàg. 40). I a continuació, amb una expressió no menys contundent, afirma: “Perquè no s'hi doni voltes: Espanya és una cosa feta per Castella” i afegeix, com hem citat que “hi ha raons per anar sospitant que, en general, solament caps castellans tenen els òrgans adequats per percebre el gran problema de l'Espanya integral” (pàg.40).

El segon error que Ortega detecta és el de creure que per diagnosticar aquesta malaltia que és el separatisme, cal escoltar el que diuen els malalts, és a dir, Catalunya i el País Basc. En realitat, diu, “la queixa del malalt no és el nom de la malaltia”. (pàg. 53) Dit encara més explícitament: “les teories nacionalistes, els programes polítics del regionalisme, les frases dels seus homes manquen d'interès i són en gran part artificiosos. En aquests moviments històrics, que són mecànica de masses, el que es diu és sempre mer pretext, elaboració artificial, transitòria i fictícia, que solament té un valor simbòlic com a expressió convencional i gairebé incongruent de profundes emocions, inefables i fosques, que operen en el subsòl de l'anima col·lectiva” (pàg. 52).

És llàstima que no recolzi aquestes afirmacions amb una mínima anàlisi de les idees nacionalistes catalanes i basques. L'única realitat política catalana que esmenta de passada és el programa del Tívoli, com una expressió inadequada de l'“impuls centrífug” del poble català. En realitat, aquest programa no sembla requerir especials complicacions interpretatives. Al Tívoli va tenir lloc, el 1907, un

acte de Solidaritat Catalana en què es proposava la creació d'organismes regionals, però sobretot es demanava l'abolició de la Llei anomenada de Jurisdiccions. Aquesta, aprovada al 1906, donava competència a la jurisdicció militar per jutjar els delictes contra l'exèrcit i la pàtria, inclosos els ultratges a llurs símbols. Això venia del fet que un setmanari humorístic barceloní, el *Cu-cutl*, va publicar una caricatura que va fer enfadar molt els militars. Un grup d'oficials va atacar i malmetre els tallers de la revista, aquesta va ser suspesa durant cinc mesos i, com a conseqüència de tots aquests fets, aparegué la Llei de Jurisdiccions. Això va provocar indignació a Catalunya i va portar a la unió de diversos partits catalans, que van formar la Solidaritat Catalana, per lluitar-hi en contra. Tot plegat no sembla tan difícil d'entendre.

Però, de nou, ens hem de posar en la perspectiva d'Ortega. Si les expressions del nacionalisme no informen sobre la seva autèntica naturalesa, com se l'ha de definir? Ortega ja ho ha dit: és la força central la que falla, la que no forneix projectes de vida en comú, la que no sap, en definitiva, mantenir la integració. És Castella, per tant, la que falla: "Castella ha fet Espanya i Castella l'ha desfeta" (pàg. 55). Mancada de minories selectes i masses obedients, Castella s'ha tornat tancada i egoista i ha encomanat el mal a la resta de territoris i també a les classes socials, a l'Església, la monarquia, l'exèrcit, els poders públics. La malaltia s'ha estès a tothom, tothom va a la seva amb el conseqüent oblit de la resta. En aquest context, els nacionalismes de Catalunya i el País Basc són "la manifestació més acusada de l'estat de descomposició en què ha caigut el nostre poble" (pàg. 52). Més acusada, però de la mateixa naturalesa. La mateixa malaltia té Catalunya que Galícia, que Sevilla (pàg. 54), que l'exèrcit (pàg. 88).

El procés de desintegració dura, segons hem vist, des del final del segle XVI i són molts els països que han aixecat el vol, abandonant la corona. Territoris peninsulars, Portugal, territoris europeus, territoris americans i territoris de l'Extrem Orient. Si Catalunya i el País Basc són la manifestació extrema d'una malaltia, què cal dir dels països que han anat força més lluny, abandonant la corona? Què cal dir

de Portugal, dels Països Baixos, dels països americans? Han quedat definitivament malalts o s'han curat? Han adquirit la capacitat de jutjar els seus propis assumptes o estan perduts en les seves "elaboracions artificials, transitòries i fictícies", com els passa als nacionalistes catalans i bascos?

Tot plegat no acaba de quadrar. Si Ortega es mirés el procés de desintegració, tal com ell ho concep, des del punt de vista dels països que han abandonat la corona, tal vegada hauria d'afirmar, a partir dels seus propis arguments, que van fer molt bé de sortir d'una comunitat política malmesa i que com a clau de volta tenia un país, Castella, que ja al principi del segle XVII es va tornar "suspicaç, estreta, sòrdida, agra" i que va caure "en el perdurable ensopiment d'idiotesa i egoisme que ha estat durant tres segles la nostra història" (pàg. 56). Són judicis durs, fins i tot massa durs, però Ortega manté la seva fe en Castella o, millor dit, li continua atorgant el paper de poder central malgrat que tres segles d'errar-la són molts segles. Hauria de comprendre que d'altres no tinguin tanta paciència. I en el cas de Catalunya i el País Basc, que intentaven fer el seu propi camí, sigui creant institucions pròpies o independitzant-se, els hauria de reconèixer que això indicava un bon estat de salut, perquè era d'allò més sensat tractar de lliurar-se del pes mort que Castella era des de feia tres segles. Així sembla deduir-se dels mateixos esquemes d'Ortega. Però aclarim que no es tracta de defensar aquí la independència de Catalunya i el País Basc, sinó de mostrar un cop més la fonamental inconsistència dels esquemes d'Ortega, els quals poden portar a conclusions el més allunyades del seu pensament, tan allunyades com la possible racionalitat de la ruptura d'aquesta unitat espanyola que tan valora.

ENTREVISTA

XABIER ARZALLUZ

per ALEIX BUCH I RAMON TREMOSA

Nascut en el si d'una família carlina va iniciar estudis eclesiàstics sent ordenat jesuïta, vocació que posteriorment va abandonar. Es va llicenciar en Dret i en Filosofia i Lletres en la Universitat de Salamanca. Especialista en Dret polític, va renunciar al seu desig de ser catedràtic per a dedicar-se a la política, afiliant-se al PNB. Va ser diputat per Guipúscoa en el Congrés dels Diputats durant la Legislatura Constituent d'Espanya (1977-1979). Va assumir la direcció del PNB, sota la qual, i com a conseqüència de l'aprovació de l'Estatut de Guernica en 1979, el partit va formar el Govern Basc. El 2004, en una disputada elecció interna, el va succeïr en la presidència del PNB Josu Jon Imaz, enfront de Joseba Egibar, candidat defensat per Arzalluz.

QUINES SÓN LES ARRELS DEL NACIONALISME BASC?
QUIN ÉS EL SEU FUTUR?

Això és interessant, perquè sempre es parla de Sabino Arana, de vegades titllant-lo de boig, però en realitat la formulació nacionalista no és de Sabino. El primer independentisme de Sabino Arana és el seu llibre *Vizcaya por su independencia*. Aquí desenvolupa la tesi que diu que Biscaia, i qualsevol territori amb fur, fou en un principi lliure i independent, i va fer un pacte amb el rei de Castella, que s'ha anat conservant, i que en el moment en què el trenca l'altra part, tornem a la independència que teníem.

En cartes de gent de finals de la tercera guerra carlina, quan Cánovas liquida les restes dels furs, es troba la mateixa idea, trencat el pacte, tornem a la independència anterior, i aquesta és una idea comuna a tot el país. Sabino Arana tenia 10 anys quan es formula de manera oberta aquest principi. Quant al nacionalisme, Arana el pren d'Europa, especialment de la seva versió alemanya: la diferència, raça que es deia aleshores, llengua, cultura, etcètera, això és un poble. I si és un poble, té per tant voluntat d'ésser un estat, perquè cap altre estat respectarà el que ell és. Això tampoc no ho inventa Sabino Arana. Arana el que fa és, amb aquests principis, organitzar a tots aquells que els senten d'aquesta manera i passa a l'acció formant un partit. Això és Sabino Arana i no les formulacions que ja existeixen. La força de tot això és que el que diu és compartit per tots aquells que veuen com es trenca el fur.

Sobre el futur, així com aquest partit va néixer per crear un estat basc, d'això no n'hi ha cap dubte, l'única variació important la va introduir Aguirre a l'exili amb els seus companys, cap allà el 1940, quan diuen que no formaran un estat complet en una Europa en formació de cara al futur. Si hi ha d'haver una moneda comuna, un exèrcit comú, mireu què queda de propi de cada estat. Com Eslovènia, com Estònia, així veiem el futur. A més, ho veiem amb tranquil·litat, tot depèn de si la gent segueix o no. Jo no en tinc cap dubte, no sé quan, però serà així. I

el mateix per a Catalunya, si Catalunya vol, és clar. La clau està en si la gent ho vol de veritat, llavors no hi ha manera d'oposar-s'hi, ja no serveixen les armes. Fixem-nos en l'exemple d'Eslovènia. A Milosevic se'l va avisar que negociés i que no fes servir la força, i com va seguir, va passar el que ja sabem.

Quan fèiem la Constitució ens van dir que això de l'autodeterminació era només per a països colonitzats, i que havíem de demostrar que ho érem. I no ho som, afortunadament. Com que ja sabíem que no podríem tirar-ho endavant, vam deixar-ho i vam passar al nostre primer punt, els drets històrics forals, que són sempre el nostre refugi. Me'n recordo que li vaig donar a Letamendia, que era representant d'Euzkadiko Ezquerria, que defensava també el dret a l'autodeterminació a la Constitució, un paper que portava jo de Berlín, d'un congrés mundial de la Democràcia Cristiana, en què, a proposta alemanya, es va aprovar per unanimitat el dret a l'autodeterminació dels pobles, inclosos els europeus.

De cara al futur només tinc un dubte, fins a quin punt els nostres pobles respectius l'exigiran aquest dret, perquè si l'exigeixen majoritàriament això no ho para ningú. I si hi ha un Milosevic que ve amb armes, com deia un general en un escrit fa poc, veurà Ibarretxe quan se li posin els tancs davant Ajuria Enea. I què? Enviàrà als ertzaintza contra els seus tancs? No home, no. Nosaltres cos a terra, ara què fan? Treu vostè Ibarretxe, posa el delegat del govern de Lehendakari i dissol el Parlament Basc. I què? No hi haurà més eleccions? Serà l'únic racó d'Europa on no n'hi hagi? I si n'hi ha, qui creu que guanyarà? No es poden imposar les coses per la força. Així estem, ens fiquen la por al cos, també per la banda econòmica, però al final dependrà de nosaltres.

Quan la independència d'Eslovènia, Felipe González, que era llavors el president del govern, va firmar també amb els altres catorze. A la roda de premsa estava amb Fernández Ordóñez, que estava obsessionat amb el tema català, i un periodista d'aquí li va preguntar què passaria amb Euskadi i Catalunya, i va respondre que això era molt diferent. I es queden aquí!

“Jo crec que si hi ha una prioritat a qualsevol país és l’ensenyament. Això ja ho ha dit Ibarretxe, un país val el que val la seva gent. Moltes vegades, però, has d’atendre el que és urgent abans que el que és important.”

ÉS VÀLIDA L'ESTRUCTURA DEL PNB EN LA QUAL ELS DIRIGENTS DEL PARTIT NO SÓN CÀRRECS DEL GOVERN?

Jo crec que això també té arrel foral. La sort que nosaltres vam tenir de no caure en cap feixisme, fins que van venir aquests d'ETA, ve de l'estructura foral del segle XIX: els parlaments, l'extracció democràtica... sobretot a Biscaia. Humboldt diu que era una democràcia pura, una mica aristocratitzada, i això ara va a més. Mentrestant, Navarra estava en el somni dels justos amb el seu cacicat. Tot això fa que el PNB es formi, en la seva estructura interna, com

si fossin les Juntas de Gernika, perquè agrupa a tots aquells que creuen en la independència. Aquest sistema és molt difícil, però si es porta bé té una virtut, i és que el partit és el dipositari del projecte, que si es deixa exclusivament en mans dels qui manen, que tenen de negociar i pactar, tens el perill que la ideologia vagi desapareixent. El partit no entra a governar, per a això nomenes una sèrie de persones, i no intervé, excepte si en passa alguna de grossa. És a dir, jo no entro en les funcions d'aquell que hem presentat al poble per governar, donat que ja té una cosa més que la pertinença al partit, i que és el vot popular, però sí que vigilem cap a on va.

Això, quan funciona, bé. El dolent és que els partits, i també el nostre, van evolucionant cap a aparells. I llavors, encara que tinguis el sistema, apareix la corrupció, no només l'econòmica, que també, com sabeu a Catalunya, sinó a més el nepotisme, el clientelisme i es donen càrrecs de forma que fan allà la seva vida i després no hi ha manera que els abandonin. Al final no s'està jugant per Euskadi, sinó per allò personal. Un altre problema és el finançament del partit. L'evolució que ve a mi m'espanta, perquè ja no val ni el militant, sinó la manera amb què obtinc els diners, sigui el 3%, el 5% o el que sigui, i a partir d'aquí venen les idees com la Coca-Cola, ni programa ni res.

O com deia Pedro J. Ramírez als seus periodistes, "us haig de dir un cop més que aquest diari no està fet per informar, sinó per influir". Fins a quin punt compleix així la seva funció? I per últim, per poder tenir una classe política una mica neta crec que hem de tenir una societat èticament organitzada. Però el que tenim són mil Marbelles. I quan dius coses així et prenen per imbècil, com m'ha passat a mi.

Avui encara hi ha una gran diferència entre països nòrdics i països mediterranis. Evidentment tot és perfectible, però en els països nòrdics tenen un altre sentit ètic, començant pels òrgans de control. En un país com en el que ens trobem immersos parlar de moral política...

QUÈ PROPOSA AVUI DIA LA DEMOCRÀCIA CRISTIANA, ENTRE LIBERALS I SOCIALISTES?

La democràcia cristiana ja no existeix, com a mínim la versió europea que vam conèixer. Ara són partits totalment conservadors. És tant així que els grans partits com l'alemany estaven alhora en la internacional democratacristiana i en la conservadora, fins que van posar-hi a dins l'Aznar; fins i tot anaven a entrar els conservadors nòrdics i els britànics. Nosaltres vam marxar perquè ja no ens reconeixíem. Avui què hi ha? Una mica els belgues i els xilens, però avui en dia són ja partits conservadors. Partits de poder, simplement.

DE L'EDUCACIÓ SEMBLA QUE L'ESTAT NO SE'N PREOCUPA SERIOSAMENT. EL CAS BASC DESTACA PELS SEUS BAIXOS NIVELLS DE FRACÀS ESCOLAR. QUIN ÉS EL SECRET?

Nosaltres tenim uns percentatges d'escolarització després de l'escola obligatòria quasi iguals als nivells europeus. El pas a batxillerat crec recordar que està quasi a un 70%. A Alemanya tenen un 71%. Però deixant de banda els percentatges, és important destacar la formació professional, que aquí està molt ben muntada de fa molt de temps. Jo crec que si hi ha una prioritat a qualsevol país és l'ensenyament. Això ja ho ha dit Ibarretxe, un país val el que val la seva gent. Moltes vegades, però, has d'atendre el que és urgent abans que el que és important. Nosaltres vam tenir una època de fallida total, amb molta gent a l'atur. Però al final va funcionar, sense saber si els diners que dedicàvem a la indústria o a l'ensenyament servirien. Igual que en el cas del Guggenheim, que el vam fer en aquella època, en contra de l'opinió de tots els altres partits, per tal de tenir quelcom que servís de revulsiu, i amb uns resultats que certament no esperàvem i que van ser tan espectaculars. L'altre projecte important d'aquella època fou el port exterior de Bilbao. Tornant a l'ensenyament, la formació professional és molt important per a totes les petites i mitjanes empreses, que són les que formen la base industrial del país, i més després de la crisi tan forta da fa uns anys.

COM ES POT AUGMENTAR LA TRANSPARÈNCIA DEL TREBALL DELS POLÍTICS?

En primer lloc ha d'haver-hi un partit que controli els polítics. En segon lloc, unes lleis que es compleixin, però en un país com Espanya on les lleis no funcionen i la judicatura està totalment polititzada, no hi ha cap control. En tercer lloc, i és la meva opinió, els mitjans de comunicació. Però estan totalment substituïts. A qui serveix Godó? I a qui serveix Polanco? Doncs als seus propis interessos abans de res.

ZAPATERO BARREJÀ EL DIÀLEG AMB ETA AMB UN DISCURS POLÍTIC SOBRE EL DRET A DECIDIR DELS BASCOS “SIN PERJUICIO DE LA UNIDAD CONSTITUCIONAL DE LA MONARQUÍA” QUE BATASUNA VA VALORAR AMB ENTUSIASME, MALGRAT QUE NO ES MODIFICA LA LLEI DE PARTITS. QUINA OPINIÓ LI MEREIX?

Zapatero va dir que parlaria en el Parlament. Al final el va deixar de banda i va parlar “en seu parlamentària”. A mi m’és igual que parli en seu parlamentària o a la Moncloa, però va faltar al que havia promès, i a sobre tenia al darrere el retrat de donya Isabel II, que va fer aquella famosa llei del 1839 que deia “se confirman los fueros de Álava, Gipuzkoa, Vizcaya y Navarra sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquía”. Ningú no sabia què era la unitat constitucional de la monarquia, i menys aquí. I el segon punt estableix que el govern determinarà què no és compatible amb la Constitució. I llavors comença un període en el que la gent va adonant-se de què va el tema. Els navarresos van fer de seguida els seus tractes, els quatre diputats que hi havia, amb els seus interessos caciquils. Aquí va seguir havent-hi una espècie de vida institucional i foral, fins l’any 79.

Ara tenim un Estatut ple de “sin perjuicios”. Tot això ho vam salvar amb una clàusula dels drets històrics, que tenia al darrere el que no s’imaginava Abril Martorell, encara que sí que sospitaven el que volíem aconseguir. Respecte a la Constitució, ja sabeu que vam optar per l’abstenció, i en el moment de la votació al Congrés vam marxar. En el referèndum, a Euskadi va votar el 30%. I sobre el referèndum que Ibarretxe ha dit que tirarà endavant, sóc de l’opinió que n’hi ha prou que hi hagi més gent a favor que en contra. Si jo he acatat quan he estat minoria, vull que també s’acatin els resultats si som majoria.

L’ESTATUT ANDALÚS NO VA PASSAR EN EL SEU MOMENT AMB ELS REQUISITS QUE ES DEMANAVEN.

Quan llavors de l’estatut andalús, segons la llei que

van fer, perquè es constituís Andalusia com a comunitat autònoma totes les províncies havien de votar afirmativament i amb uns certs resultats. Doncs bé, Almeria va fallar. I van tornar a portar la llei al Congrés per modificar-la i que s’ajustés als resultats d’Almeria. Me’n recordo d’una conversa amb Felipe González en què em preguntava: “Vosaltres com teniu organitzat allà el tema, perquè a Catalunya tenen un Parlament, un govern, i després no res i, és clar, jo tinc un problema i és que Andalusia no ha estat mai una i estic buscant un model.” Jo li vaig contestar que teníem un Parlament i govern però després les Diputacions, que són una mica l’origen de la nostra realitat política, i que tenen un poder important. Va dir que això l’interessava, i que allà haurien de fer una mancomunitat de Diputacions amb determinades facultats i que no faria falta una cosa tan rara com un Parlament i un govern andalús. Als tres mesos, si no abans, van sortir els del PSOE d’Andalusia, gent que em sembla que era vàlida, i van negociar amb Martín Villa que acceptaven un estatut del tipus de València, de segon grau. Llavors van aparèixer els andalusistes i Guerra i Felipe van dir que res, que estatut de primera, amb Parlament, govern andalús i tota la resta. I tot era per descavalcar al Partit Socialista Andalus (PSA).

ESTAN ELS POLÍTICS ESPANYOLS PENEDITS D’HAVER MUNTAT L’ESTAT DE LES AUTONOMIES?

Jo crec que sí, del tot, i penedits dels estatuts. De totes maneres, nosaltres estàvem molt tranquils, perquè sabíem que Espanya només tenia futur a Europa, llavors havien d’acceptar unes regles del joc mínimes. Regles de joc que eren un sistema democràtic, una mica eleccions, partits polítics, sindicats i acontentar Catalunya i Euskadi. Això ho tenien clar. Evidentment, no pensaven arribar a on arribaren. Pensaven també que amb això s’acabava ETA, això és no entendre res del tema, però en fi.

Tot això era el mínim que havien de fer, perquè si no els esborraven del mapa amb la radicalització de la situació. A més, els americans collaven, els ale-

manys i els francesos també. La transició, que van fer americans i alemanys, va consistir a veure què era el mínim a canviar per tal que ells seguissin al poder. Enfront d'això, estàvem catalans i bascos i ningú més, jo no vaig veure ningú més en aquell moment que digués res. Després els va venir el dubte de si només catalans i bascos, van començar a aparèixer els altres, encara que a ningú se li havia acudit. O és que algú pensava en un estatut d'autonomia per a Extremadura? Arribava un moment en què es deia "jo, com els bascos". Així es va fer i així segueix. Ho veiem amb el nou estatut català, del qual sí que vull dir algunes coses, i on segueix passant el mateix.

Nosaltres no demanem ni pensem en més transferències. Això no ens interessa. Entre altre coses, perquè si amb l'estatut vigent refrendat, aprovat en el Congrés i en el Senat, s'ha complert de l'ordre d'un 40%, què farem amb un estatut amb més facultats. Ara el que hem de fer és donar el salt que no vam poder fer llavors, que és l'autodeterminació. Ara ho anomenen "capacitat de decisió". A mi totes aquestes paraules em semblen suavitzants.

I EN AQUEST CONTEXT ETA VA DE BO?

Això diuen. Jo d'ETA no me n'he fiat mai. Són gent que tenen una moral o ètica de la revolució, i faran el que els convingui. Molts cops han estat desarticulats, però ara també ho estan. Tot això del terrorisme islàmic no els ha fet cap favor. Va haver-hi un temps en què vaig pensar que s'hi afegirien, però no n'han volgut saber res. Tornant a la pregunta, ETA té una organització on cada responsable és molt autònom i s'encarrega del que és d'ell, sense pensar en la situació política; a més, tenen moltes dificultats per reunir-se, i cada cop que hi ha hagut una assemblea d'ETA hi ha hagut una escissió. Potser ara s'ho veuen a venir. En poc temps han tingut caporals que han passat a generals. I un caporal que ha passat a general, està en condicions d'acabar la guerra?

QUINA OPINIÓ LI MEREIX LA REFORMA DE L'ESTATUT CATALÀ?

Jo amb la reforma de l'estatut català he patit. Tant o més que un nacionalista català. Ha estat un frau. Comença amb Zapatero. Qui negocia amb aquest tipus? Primer aprova el pacte del Tinell, després diu que donaria suport al que sortís del Parlament de Catalunya. I després, com deia Guerra, vinga passar el ribot Però sobretot el que m'indigna d'aquest home és que estava aliat amb Esquerra, perquè aquests donaven suport al PSC i votava les seves iniciatives legals a Madrid; incòmode o no, però era el seu aliat. I en aquesta situació parla sotamà amb Artur Mas, que d'entrada era el seu enemic, no el seu aliat, i arriba a un acord de futur. Tampoc em va agradar això del Mas. I a aquesta gent se la presenta com a intel·ligent. Per mi són uns impresentables des del punt de vista ètic. És això fer política, els resultats? Bé, Mas s'haurà pogut assegurar el que es pot assegurar amb aquests personatges. Aquí no s'està pactant per Catalunya, s'està pactant poder. Això és el que no accepto.

Jo sempre he estat, amb els meus problemes, però segueixo estant, amb Pujol i companyia. Esquerra, per altra banda, no em sembla encara un partit fet. No sé per què no ha estat més seriós. Convergència ho ha estat, però el trobo massa corromput pel poder. Però com a mínim té entitat.

Jo no crec en els llargs terminis, però amb tot això semblaria que han lligat els catalans per vint-i-cinc anys, aquesta és la perspectiva de Zapatero. Això no és cert, dependrà dels catalans.

L'entrevista fou realitzada l'estiu del 2006, uns mesos abans de l'atemptat de Barajas, Madrid, del 30 de desembre, i que significà, si més no de moment, el trencament del procés de pau.

LA GLOBALITZACIÓ, UNA OPORTUNITAT PER A CATALUNYA

JOAQUIM BOIXAREU

*Llicenciat en Ciències Empresariales i MBA per ESADE.
President de FemCAT.*

CONFERÈNCIA IMPARTIDA DURANT EL XXVIÈ CURS
D'ESTIU DE LA FUNDACIÓ RELLEU.

M'agradaria començar dient que, per entendre on som ara, al segle XXI i amb la globalització, en primer lloc hem de saber quines són les nostres arrels. Algunes de les coses que ara diré, les coneixen sobradament.

Catalunya és un país de llarga història, de més de mil anys. Vam ser la primera democràcia d'Europa, en desenvolupar el pactisme i constituir el primer parlament d'Europa. Vam tenir el primer codi de dret marítim internacional, el consolat de Mar, i vam ser la primera potència econòmica i militar al Mediterrani entre els segles XIII i XV. Catalunya és també un país de llarga tradició comercial i industrial. Vam fer la Revolució Industrial amb la majoria dels països europeus desenvolupats del segle XIX, com ara Anglaterra, Alemanya o el Nord d'Itàlia. Catalunya, finalment, és un país de grans homes de cultura i pensament: Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Joan-Lluís Vives, Valentí Almirall, Jaume Vicens Vives, Prat de la Riba, el President Pujol, i molts d'altres en molts altres àmbits.

Tot això ha configurat la nostra història i la nostra manera de ser i, per tant, una determinada manera de fer. Hi ha qui diu que, al capdavant, estem a Espanya i que les coses es fan igual aquí que a Madrid, a Sevilla o a la Corunya. Això només és veritat en part. També es pot constatar que tenim maneres de fer semblants als anglesos, als francesos o als ale-

manys. En definitiva, tenim una manera de pensar pròpia. Una ànima i un esperit propis. Els quals, per cert, queden molt ben reflectits en el llibre *The Spirit of Catalonia*, escrit pel Dr. Trueta, el 1941, a Anglaterra. És altament recomanable i nosaltres, des de FemCAT, sempre que anem arreu (últimament a la Xina i a Finlàndia), el donem com a obsequi, perquè està escrit en anglès, per una personalitat prestigiosa i dóna una idea molt clara i resumida de qui som.

Tornem al moment actual. El nostre món empresarial ha viscut una sèrie de canvis importantíssims, des de l'autarquia del primer franquisme fins a la globalització actual, passant per l'obertura a la Unió Europea. Ara com ara, la globalització ja és un fet consolidat i s'ha de prendre com a tal. Però també és una oportunitat, perquè obre mercats a empreses de totes les mides. A cavall d'aquests canvis, Catalunya ha viscut també un canvi generacional en l'àmbit de l'empresa. Els que hi som ara, tenim una nova mentalitat, més oberta potser. Som gent que parla idiomes –o que almenys ho intentem– i que, sigui dit amb modèstia, estem més preparats, sobretot perquè la generació anterior va tenir menys oportunitats.

La nostra visió és més internacional i tenim una ambició global. El mercat interior ha passat de ser el mercat espanyol a ser el mercat europeu; i el mercat internacional, ha passat de ser el mercat europeu a ser tot el món. Nosaltres proposem passar del mercat espanyol, que tampoc s'ha de menystenir, al mercat global, on les oportunitats són pràcticament il·limitades. Però alhora, creiem que s'ha de mantenir i potenciar una identitat local, la nostra, la catalana.

També s'ha de dir que aquesta major obertura provoca neguit, perquè fa evidents les nostres mancances. Aquí tenim un endarreriment en infraestructures, tant físiques com virtuals. Tenim un endarreriment educatiu, que és un dels problemes més greus d'aquest país, molt més del que ens pensem. Tenim un endarreriment en idiomes (un 15% de la població espanyola parla anglès, 20% a Catalunya). Aquests endarreriments es posen de manifest no pas quan ens comparem amb Andalusia o Extremadura, sinó quan ens posem al costat de la resta del món.

En afontrar aquests problemes, des del món empresarial sovint ens costa entendre quin és el raona-

ment del món polític. Veiem que les coses van a un ritme diferent, amb uns objectius i unes perspectives diferents. Com a empresaris, estem acostumats a treballar d'una manera diferent. Comencem per dissenyar un pla concret, amb uns objectius determinats i uns terminis clars, pensat per al llarg termini, però sempre amb un pla operatiu a curt termini, amb dates i fites concretes per poder comprovar si les etapes es van complint. En canvi, ens trobem que en aquest moment no sabem si realment hi ha una estratègia de país, un projecte de país. Realment ens ho preguntem, i si hi fos, ens agradaria saber quin és, perquè és bo que tots el coneguem. A més, també necessitem saber-ho per poder fixar el pla operatiu a curt termini, el dia a dia.

Permeteu-me ara que us expliqui breument què és FemCAT. FemCAT és l'abreviació de la Fundació d'Empresaris de Catalunya, però també vol dir Fem Catalunya. FemCAT té una finalitat: mobilitzar la societat civil catalana. I no només obrint debats i plantejant reflexions, sinó també actuant, fent les coses. Defensem quatre eixos fonamentals: la innovació, la competitivitat, la cohesió social (no volem que el país progressi com determinades societats llatinoamericanes, amb una petita elit exageradament privilegiada i una gran majoria en la misèria) i la projecció de Catalunya al món. El nostre objectiu és fer de Catalunya un dels països més avançats del món en el termini de deu anys. Nosaltres vam començar el 2004, per tant la fita és el 2014 (data que ara s'ha fet famosa per altres qüestions). Ara com ara, a FemCAT som 80 patrons, empresaris i alts directius. Les empreses que dirigim generen un volum equivalent a més del 10% del PIB de Catalunya, que vol dir més de 20.000 milions d'euros, i donen feina a entre 75.000 i 80.000 persones. El nostre perfil és el d'alt directiu, d'entre 35 i 50 llargs, catalanista i independent de qualsevol partit polític. Gent que tenim la voluntat de treballar pel país i a més fer-ho a llarg termini. Amb voluntat per tant de liderar la societat civil, començant pel món empresarial. Amb voluntat d'internacionalitzar Catalunya. I amb les nostres arrels esteses per tot el país, perquè de grans empresaris en tenim per tot el territori i no només a Barcelona.

Us estareu demanant si és possible arribar a ser un dels països més avançats del món en deu anys. Us ho pregunto directament, ho creieu possible? Que aixequi la mà qui ho cregui possible. [El públic no va respondre a la búlgara]. Evidentment, no és gens fàcil. Però senyors, la paraula "impossible" no existeix al nostre diccionari. Nosaltres creiem que sí que és possible i de fet, només ens preguntem com podem aconseguir-ho. I la resposta que hem trobat (i que vam aprendre de les nostres escoles de negocis), és fer benchmarking. Benchmarking no vol dir res més que fixar-se en els líders d'un determinat sector, en el nostre cas, els països amb més èxit, estudiar què han fet per arribar on són i, finalment, intentar aprendre i aplicar aquestes bones pràctiques internacionals.

Deixeu-me que us posi dos exemples. El primer és Irlanda. A Irlanda, a mitjan segle XIX, la meitat de la població es va morir de gana –mentre aquí les fàbriques anaven a tota màquina. Van aconseguir la independència del Regne Unit al 1921. Els mateixos irlandesos t'expliquen que, des de llavors, la seva història ha estat un llarg fracàs, i que només ha tingut èxit els últims 15 anys. D'ells en podem aprendre moltes coses. Per començar, que l'anglès és l'idioma de la llibertat econòmica. També que van fer una política fiscal molt agressiva (impost de societats al 12,5% per a inversors estrangers), van incorporar un funcionariat absolutament incorrupte i van establir la tecnologia com una prioritat nacional (a partir de 1999). Tampoc és que ara tot siguin flors i violes. Tenen per exemple un greu problema d'infraestructures (que ens pot resultar molt familiar): l'aeroport se'ls ha quedat petit, hi ha col·lapses a les autopistes, les telecomunicacions són insuficients. Però el que et diuen és que, per a un país petit, és més fàcil surfejar per les onades del canvi i de la globalització, és més flexible i ràpid de reflexos. Tenen com a objectiu ser el segon país en renda per càpita del món al 2020 i, si continuen amb el ritme que porten, ho aconseguiran. El més interessant, però, és que quan vénen a Barcelona i veuen la Ciutat Vella, l'Eixample, la Vila Olímpica, arriben a la conclusió que, comparativament, nosaltres hem estat rics durant molt més temps. "This has been a wealthy city for centuries".

L'altre exemple que volia posar-vos és Finlàndia. Els seus 5,2 milions d'habitants, igual que els 4 d'Irlanda, són menys que els 7 de catalans. Al principi dels 90, fa menys de 20 anys, patien una greu crisi econòmica, provocada per l'enfonsament sobtat del 35% del seu mercat, és a dir, la Unió Soviètica. El PIB va caure un 14% i tenien un atur del 20%. El país estava pràcticament en fallida tècnica

---

“És possible arribar a ser un dels països més avançats del món en 10 anys? Com podem aconseguir-ho? La resposta, és fer *benchmarking*.”

I malgrat tot, avui parlem del miracle finès. Aquest miracle es va basar en tres aspectes: l'educació, la innovació i la internacionalització; i va partir d'una sèrie de valors: el lideratge, una estratègia focalitzada, un país d'avantguarda, cooperació entre el sector privat i el públic. Va ser el miracle que va provocar que Nokia passés de ser un conglomerat, dedicat a subministrar el mercat rus amb una barreja de béns d'estàndard soviètic, a ser un líder àgil en el mercat mundial de la telefonia mòbil i les telecomunicacions.

Fixem-nos més en detall com ho van aconseguir. La clau va ser que van aconseguir establir una visió comuna i crear un consens amplíssim sobre aquesta visió. Així van establir les bases de cooperació entre els diferents agents socials i van definir un compromís, consistent i a llarg termini. Els dos punts fonamentals d'aquest consens van ser aquests: la transparència i el trust (la confiança). L'altra punt fonamental us el començo explicant amb una anècdota. Durant la nostra visita a Finlàndia, vam poder entrevistar-nos amb el vicepresident de Nokia. Des-

prés vam estar dinant junts i va ser llavors que ens va explicar que abans, havia estat Secretari d'Estat d'Afers Exteriors del Govern. Se'ns va acudir preguntar-li pel seu sou d'aleshores. Bé, ja sabeu que els finesos tenen fama de freds i aquest senyor no n'era pas l'excepció. Però la reacció a la nostra pregunta va ser explosiva: “Molt dolents! Fatals! Baixos!”. Crèiem que havíem provocat un greu incident. Però malgrat tot, li vam fer la pregunta inevitable: Llavors, per què s'estava al govern si des de molt abans podria haver-se guanyat la vida tan bé com ara? La resposta: “Perquè els finesos som patriotes”. Finlàndia, per tant, va estrènyer's el cinturó per superar la crisi. En el seu cas, el pla estratègic que abans esmentava, es va enfocar en tres àrees: la internacionalització, l'educació, la recerca i la innovació. D'altra banda, com que estan convençuts que l'autocomplaença és el principi de la fi, ara com ara van inquietats per descobrir què han de fer per continuar al capdavant de la competitivitat a nivell mundial.

Us haig de dir que aquesta manera de fer està molt arrelada a la societat finesa. Durant el nostre viatge, vam veure i parlar amb gent molt diversa de molts llocs diferents: empreses, govern, escoles, etc. Pertot arreu, vam identificar una sèrie de paraules clau, un mínim comú denominador que sosté el país. Algunes ja les hem esmentat, d'altres són noves. Són aquestes: la confiança, la xarxa, la comunitat, la cooperació, el compromís coherent a llarg termini, la focalització (no atacar 25 temes de cop), el “som un país petit”, l'ambició global, el lideratge i el patriotisme. I, com ja he dit, la cooperació entre el sector públic i el sector privat, amb uns objectius comuns i un treball en la mateixa direcció –que personalment em sembla fonamental per tal d'aconseguir la potència necessària.

Dit amb altres paraules, des de FemCAT creiem que és el moment d'abandonar l'eterna discussió Barcelona-Madrid i de començar a mirar més enllà. El segle XXI és el segle de la globalització, de l'internet, del lliure comerç i, per això, proposem sortir al món. M'agradaria recomanar un llibre, *The Next Global Stage* (subtítol: “Reptes i Oportunitats en un món sense fronteres”), del professor japonès Kenichi Ohmae de la Warthon School de Filadèlfia,

en el qual parla de regions o regions-estat que han fet un tomb espectacular, gràcies a haver confiat en els seus propis recursos –com ja va fer Catalunya al segle XIX. Recomanem aquest llibre perquè hem de fer que Catalunya estigui entre aquestes regions. De fet, proposem apujar l'autoestima, perquè al nostre país tenim coses molt bones i molt positives. Tenim un país de primera categoria, molt bo i en molts àmbits, no només en l'empresarial, perquè tenim la matèria primera més important del segle XXI: la gent. Tenim gent extraordinària, com bé demostra l'Institut Químic de Sarrià on som ara o l'ESADE del qual vaig ser alumne: cap d'ells rep un sol euro públic. Tenim gent molt bona en molts camps: esportistes, cuiners, metges, científics, economistes. De vegades som tan autocrítics que no ens n'adonem. Diguem-ho doncs clarament: acostumem a superar la mitja que, per la nostra dimensió, ens correspondria.

Hi ha moltes coses que podem fer i que només depenen de nosaltres. Alguns exemples: perquè no parlem anglès? La gent hauria d'estar bombardejada per l'anglès. Per què no tenim una administració

que funcioni com un rellotge suís, quan fa només 20-30 anys que s'ha creat? En general, la nostra administració té el mateix grau d'ineficàcia que d'altres d'històriques. Per què no tenim empreses més potents i internacionalitzades? Està molt bé queixar-se del centralisme de Madrid i de les nostres mancances, però tenim temes que són responsabilitat nostra i que encara hem de tirar endavant. Algunes coses ja les estem canviant. Per exemple, el tòpic de la desconfiança entre empresaris catalans, l'estem canviant des de FemCAT, amb el nostre nivell de penetració i amb les ganes que tenim de treballar junts pel país.

Per anar acabant, desde FemCAT volem dir que el futur està a les nostres mans. Per aprofitar-lo, proposem aquesta fórmula: I + I + A + A, Internacionalització + Innovació + Autoestima + Ambició Global. La pregunta, una vegada més, no és què estem esperant del país, sinó què estem disposats a fer per ell, cadascun dels que som aquí.

LA LLIGA ESPIRITUAL DE LA MARE DE DÉU DE MONSTERRAT

JOAQUIM FERRER

Polític i Historiador

Quan es vol explicar la trajectòria històrica d'una entitat que té cent anys com la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, per ser exactes, uns quants anys més, perquè es formà el 1899, es té el risc d'ocupar tot l'espai de què es disposi per explicar-se, descrivint les vicissituds viscudes i protagonitzades durant aquest segle llarg d'existència.

Són tants els episodis, les inquietuds, les accions realitzades des d'aquell final del segle XIX, que podem restar submergits per aquesta història. Però, com sia que ens convé explicar les conviccions que vertebraren l'entitat també en l'actualitat, cal fer un esforç i anar al fons de la qüestió i explicar per què nasqué, per què ha continuat i per què creiem que pot seguir essent útil.

Hi ha un episodi molt suggerent en la història de la Lliga Espiritual, és la seva naixença. Sorgeix d'un grup de gent jove que vol contribuir a fer present en la vida de Catalunya les inquietuds espirituals des d'un Cristianisme que volen sincer i capaç d'expandir-se per fer una societat més sòlidament construïda. L'apassionament amb què tracten aquests neguits troba l'acolliment de Torras i Bages i emprenen l'acció com a entitat, és a dir, el seu testimoni, volen que en l'ampli sentiment i convicció del Catalanisme s'expressi de forma vigorosa, moderna, directa, el missatge del Cristianisme.

Des d'aleshores, és fàcil trobar la gent de la Lliga Espiritual en les iniciatives més diverses que mostren una voluntat de reconstrucció espiritual i nacional de Catalunya. Al llarg d'aquest segle cal subratllar

com a moments especialment importants de l'entitat i de la seva actuació en referència al marc general de Catalunya, primer, la seva naixença, que afirmava com el missatge cristià havia de projectar-se al conjunt del poble de Catalunya; i amb aquesta voluntat trobem la Lliga en un seguit d'iniciatives que volen actualitzar la litúrgia i, en general la comprensió del món. Hi ha un segon moment important en la història de l'entitat, és la dècada dels anys trenta, etapa de grans esperances i de grans trasbalsos que acaba amb la Guerra d'Espanya (1936-1939), amb Catalunya submergida per diverses onades de violència que destrueixen l'esforç que fins aleshores havia fet la Renaixença; en aquell escenari dramàtic, la gent de la Lliga seguí mantenint-se fidel a les creences espirituals i cíviques i féu tot el que podia per salvar-les del naufragi. Encara hi ha un altre moment especialment important en la història de la Lliga, és el que es produeix en la dècada dels anys quaranta, en aquella llarga postguerra en el marc de la dictadura. En aquelles condicions, la Lliga es fixà com a objectiu prioritari el treball amb la joventut, que en bona part es féu a través de l'Escoltisme, i, en general, fou senyal de represa, de reconstrucció, de futur.

Ara som davant un d'aquests moments en què se'ns demana un esforç especial perquè l'època també és d'una gran importància. Catalunya viu els resultats d'un allunyament que s'ha produït en les últimes dècades respecte a la dimensió espiritual de les coses i, així mateix, de l'abandó de les responsabilitats cíviques, tot sembla abocar a una apoteosi de l'hedonisme, de la banalització, de la superficialitat.

És evident que aquest és el corc que actualment rossega les energies dels catalans i en gran mesura de tots els europeus, i és en aquest camp en el que ens cal projectar-nos i promoure iniciatives per ajudar a descobrir que és possible omplir la buidor de l'època amb conviccions que de forma ben actual volen una societat que no sigui regida per la simple llei de la selva.

La gent de la Lliga hem iniciat aquest segle XXI amb la preocupació de donar continuïtat i utilitat a l'entitat; creiem que ho hem aconseguit i ara, el que convé és donar-hi més projecció, amb més iniciatives, amb més energies. Aquesta és la crida que fem, aquest és el desafiament.

CANÇONS POPULARS CATALANES

ORIOL ROMANÍ

Clarinetista

Coincidint amb la publicació del disc *Una paraula al vent*, de cançons de compositors catalans del segle XX, interpretades per la mezzosoprano Àngels Busquets i el pianista Àngel Soler, el passat 30 de maig els dos intèrprets van oferir un concert a la Casa de Cultura de Girona amb un repertori semblant al del disc. Vaig ser convidat a presentar el concert i, ara, representant i ampliant el que vaig dir allà, voldria referir-me de nou als mestres Taltabull, Blancafort, Ricard Lamote, Montsalvatge, Mompou, Homs i Toldrà i a algunes de les seves cançons tal com vam sentir-les al concert i com podem sentir-les al disc, afegint també alguns comentaris sobre els intèrprets i els oients i sobre la pervivència d'aquestes cançons.

Dos músics tan diferents com Ireneu Segarra i Josep Maria Mestres Quadreny, en recordar els inicis de la seva trajectòria, coincideixen a lloar Cristòfor Taltabull (1888-1964) pel rigor amb què els va ensenyar uns coneixements tècnics molt sòlids, l'entusiasme amb què els va introduir en la música moderna, especialment la de Stravinsky, i el do que tenia de posar-se al lloc de cada deixeble per treballar amb ell allò que li feia més falta i ajudar-lo a esdevenir ell mateix. Taltabull s'havia posat al servei de la música –després d'estudiar-ne amb Pedrell i Granados, havia anat a aprendre'n més a París, on havia viscut del 1911 al 1940–, es posava al servei de cada

deixeble i, en compondre cançons, ho feia al servei de cada text que musicava. En són una bona mostra les dues cançons sobre poemes xinesos en versió de Josep Carner amb què va començar el concert. En la primera, *Una paraula al vent*, la música amplifica els sentiments de desig, melangia, acceptació i esperança expressats per la protagonista, amb una profunditat i una lleugeresa molt properes a les del text. La segona, *La cabana*, presenta algú que, tot fent neteja, se sent unit a la llar, al jardí i als camps i muntanyes que l'envolten, s'hi troba bé i els ofereix, en una actitud d'accontentament i hospitalitat que text i música transmeten amb tota la frescor. Davant d'aquestes cançons tan rodones que sentim tan properes, un es pregunta si l'ànima xinesa i l'ànima catalana no deuen estar lligades per algun parentiu amagat, un es meravella de la capacitat de Carner i Taltabull de rebre i recrear aquella sensibilitat neta i subtil vinguda d'Orient, i un es queda admirat i agraït de la cadena d'artistes –inclosos la nostra cantant i el nostre pianista– que ens n'ha transmès l'encant.

Manuel Blancafort (1897-1987), de jove, va dedicar-se a una feina que el va posar en contacte amb composicions de molts autors, la de passar la música dels pentagrames als rotlles de pianola, i va ser animat per Mompou a confiar en el músic que duia dins. En una entrevista que li van fer en la seva maduresa, Blancafort deia que la majoria de les seves composicions les havia fet en tornar de caminar per la muntanya –pels voltants de La Garriga– i que en l'època agitada i ombrívola en què li havia tocat viure buscava de fer una música que elevés l'esperit cap a la serenitat. Les seves cançons recollides al disc i ofertes al concert descriuen paisatges i expressen estats i moviments de la vida interior amb un pes o un dramatisme que poden veure's com un complement de la lleugeresa i la ironia de les seves peces per a piano –el terreny on va brillar més el seu talent musical–.

Ricard Lamote de Grignon (1899-1962), segons explicava la seva dona, va haver de passar per un gran cúmul de contrarietats –recels i boicots de col·legues de la Banda Municipal de Barcelona dirigida pel seu pare, denúncies i empresonament just després de la guerra civil, prohibició d'obres seves i

d'exercir càrrecs oficials—, però sempre va mantenir l'humor i les ganes de compondre i, a les acaballes de la seva vida, simplement, estava content de poder seguir fent música i gaudir del caliu familiar—sovint jugava a barbers amb el seu nét, el qual el pentinava pausadament mentre ell li explicava històries de Juli Verne. Cantada al concert però no inclosa al disc, la seva cançó *Les aranyes*, sobre text d'Apel·les Mestres, mostra la seva cara més tendra, innocent i juganera—a l'altre extrem de la qual trobaríem l'obra per a conjunt instrumental *Goya, sis peces desagradables, inspirades per sis aiguaforts del pintor*, de la qual existeix una bona gravació.

Xavier Montsalvatge (1912-2002), amic de fer les coses còmodes i fàcils per a oients i intèrprets, va compondre diverses cançons tocades per la gràcia, el refinament i l'enginy que caracteritzen el conjunt de la seva música. *Nana*, sobre un text en crioll del cubà Emilio Ballagas, embolcalla i endormisca amb els seus acords acolorits i amb aquell ritme mandrós d'havanera que el compositor havia descobert sentint cantar uns pescadors de Calella de Palafrugell just en acabar la guerra civil i que va utilitzar en moltes de les seves partitures. Segons explicava en la seva autobiografia, aquelles havaneres li van revelar “tot un món d'imatges ultramarines, d'accents càndidament sentimentals, de cadències expressades senzillament sense altre propòsit que el de gronxar-se en l'embriaguesa dels ritmes i dels versos evocadors”. La mateixa embriaguesa que ens va produir aquesta suggestiva cançó de bressol. A continuació vam sentir *Cançó amorosa*, sobre text de Tomàs Garcés, una altra petita joia que no ens canariem d'escoltar, per la simplicitat i l'encant amb què tot s'hi esdevé, en un ambient proper al de la música popular catalana, de la qual cita la melodia d'*A la vora de la mar* i n'aprofita l'aroma captivador tot transformant-la, amagant-la i fent-la reaparèixer amb tota fluïdesa.

Si bé no van ser ofertes al concert, al cd podem escoltar dues cançons de Joaquim Homs (1906-2003) sobre sonets de Josep Carner, *Divendres sant* i *El viatge*, d'una gran bellesa i força expressiva dins el seu caràcter greu, recollit i auster. La convicció amb què les diu Àngels Busquets ajuda a refermar-nos un cop

més en la idea que l'obra d'Homs, controlada mentalment i construïda amb ofici, mai no deixa d'expressar sentiments i emocions amb una gran sensibilitat. Sovint no és una música fàcil, i pot passar que convingui escoltar-la atentament més d'un cop per anar-ne captant el sentit profund i tota la riquesa.

Frederic Mompou (1893-1987) componia lentament i tenia fama de ser una mica mandrós. De jove, escoltant acords al piano, va trigar dos anys a trobar l'acord que expressés allò que ell buscava i, en la seva maduresa, alguns dies acabava la seva jornada de compositor havent deixat escrits no més de tres o quatre acords. Segons la llegenda, en ser felicitat per una admiradora que li deia que si només hagués escrit *Damunt de tu només les flors* ja ocuparia un lloc d'honor en la història de la música, amb el seu humor fi un punt sorneguer va respondre que era una llàstima no haver-ho sabut abans, perquè s'hauria pogut estalviar molta feina. Carmen Bravo, la seva esposa, explicava que els primers temps de viure amb el mestre, en veure els esborranys que aquest anava llençant a la paperera, es lamentava de la quantitat de bona música que es devia estar perdent... i de la quantitat de diners que deixarien de guanyar. I també explicava com, en una ocasió en què algú va felicitar-lo dient-li que era un compositor sublim, ell va respondre que era un descompositor, algú a qui la música li és donada i que es dedica a suprimir-ne tot allò que no és essencial. Al disc que ens ocupa no hi ha cap cançó de Mompou però al concert en vam poder escoltar tres: *Sant Martí*, que respira un ambient d'unció, de misteri i d'anar endavant molt proper al del text de mossèn Pere Ribot que la va inspirar i, del cicle *Combat del somni*, sobre poemes de Josep Janés, *Damunt de tu només les flors* i *Jo et pressentia com la mar*, on la sensibilitat extrema i el caràcter introvertit del músic troben el camí per expressar-se amb tota la força i tot l'apassionament.

El concert va acabar amb cançons d'Eduard Toldrà (1895-1962) sobre poemes de Josep Maria de Sagarra i Joan Salvat-Papasseit. Pel que he sentit comentar als meus pares i a gent de la seva generació i pel que es desprèn del que van escriure sobre ell Manuel Capdevila i Oriol Martorell, Toldrà és re-

cordat per la seva musicalitat extraordinària i per l'efusivitat amb què l'encomanava a tothom, músics i públic, tant si actuava en qualitat de violinista com si ho feia com a director d'orquestra. També a través de les seves composicions es guanyava i es segueix guanyant el cor de tothom. La cançó *Vinyes verdes vora el mar* –del 1924–, amb la seva cordialitat, tot seguit es fa nostra i ens fa venir ganes de taral·lejar-la i escoltar-la de nou. Enduts pel seu alè fluid i la seva inspiració gràcil, mai no ens cansaríem de ser, com la cançó, onades joioses descobrint paratges d'una bellesa casolana i acollidora. L'any 36 Toldrà, sense allunyar-se de l'aire popular que respira la seva obra i buscant potser uns camins expressius més meditatis o més propers a l'esperit de la música de cambra, va fer sis cançons sobre poemes de La rosa als llavis, dels quals vam poder sentir *Si anessis lluny*, *I el seu esguard*, *Seré a ta cambra, amiga* i *Visca l'amor*. Sentir la música lluminosa de Toldrà recreant la poesia amorosa de Salvat va ser un regal magnífic. I encara vam poder gaudir d'una propina d'allò més encertada, la breu entremaliadura *Menta i farigola* de Toldrà i Carner, amb la qual tothom va sortir somrient de l'auditori.

El tast de cançons que vam tenir amb el concert i el disc *Una paraula al vent* pot prendre's com una mostra del millor que han fet els compositors catalans al segle XX en el terreny de la cançó –si bé podrien afegir-s'hi obres de Granados, Morera, Gerhard i uns quants més. En escoltar aquest conjunt de cançons fa la sensació que, malgrat la migradesa del que les institucions dedicaven a la música i al seu ensenyament, uns quants dels nostres músics més destacats, havent après l'ofici on van poder i com van poder i seguint la seva intuïció i la seva necessitat interior, van arribar a crear, donant-hi cadascú el seu segell personal, un ram esponerós de cançons inspirades i reeixides. Unes cançons que a casa nostra s'haurien de cantar i d'escoltar molt més sovint, i que es podrien presentar arreu sense cap complex

perquè tenen la plena capacitat de plaure, emocionar i enriquir els oients sensibles de qualsevol auditori de qualsevol país del món.

Boniques com són, però, el fet és que aquestes nostres cançons, ara per ara, sonen poc sovint i a vegades gairebé arribem a oblidar que existeixen. Sentir-les recreades amb la qualitat i la vibració amb què les van oferir Àngels Busquets i Àngel Soler i amb què les va rebre el públic, ajuda a creure novament en el seu valor i revifa les ganes de tenir-hi un tracte més estret i continuat. Crec que és oportú, per tant, referir-se també a aquests intèrprets i a aquest públic i, en fer-ho, aprofitar per mostrar que, malgrat tot, hi ha encara un lligam viu entre aquells compositors de generacions passades i alguns intèrprets i oients d'avui.

Àngels Busquets s'identifica plenament amb tot allò que canta i ens en transmet el missatge amb sinceritat i simplicitat, decantant-se cap a la lleugeresa o cap a la profunditat segons l'esperit de cada cançó. Alguna de les cançons de Blancafort em va resultar una mica massa feixuga, boirosa o desdibuixada –no sé si degut a la seva interpretació, a la mateixa composició o a les limitacions de la meua receptivitat– però la impressió dominant que em va quedar d'Àngels Busquets va ser la de la naturalitat i l'expressivitat amb què fa sonar ara i aquí, com a cosa viva i actual, històries i músiques escrites ja fa temps. I és dels poquíssims cantants –ells i elles– que ho fa en un català que s'entén i que sona català! Àngel Soler, per la seva banda, també sembla mogut per una empatia espontània i encomanadissa amb els mons tan diversos de cadascun dels nostres compositors i, des del piano, amb el seu tocar viu i despert, constantment prepara, acompanya i comenta amb sensibilitat el sentit i l'ambient de cada cançó. Potser la seva sintonia general amb totes les cançons no es manifesta tant amb certes fondàries de la música d'Homs i, en l'altre extrem, té una plenitud especial amb les cançons de Toldrà. Sigui com sigui, la seva manera d'estar i de tocar sembla transmetre a la cantant la seguretat i la confiança necessàries i crea un clima de concentració i despreocupació que predisposa tothom a gaudir del que s'està fent. Tot i trobar-se en una sala gran amb poc públic, els

dos intèrprets van lliurar-se totalment a la seva tasca donant vida, esclat i perfum a les cançons programades. I malgrat l'encongiment que, d'entrada, causava la buidor de la sala, els oients, recollits i receptius, ens vam anar connectant al món on ens duia cada cançó, i vam arribar a oblidar qualsevol circumstància externa descoratjadora. Poesia i música ho omplien tot.

Durant l'entreacte va sorgir una petita tertúlia entre uns quants membres del públic.

–Vam ser a Austràlia –deia una dona– i vam sentir-hi música d'en Montsalvatge. Com és que a l'estranger en Montsalvatge és més conegut que en Mompou?

–Les seves *Canciones Negras* les han cantat les millors sopranos del món i, darrera seu, tothom les canta. També hi ha pianistes estrangers que toquen Mompou...

–En Montsalvatge –va intervenir una altra dona– també estava una mica cansat que només se'l coneguéssim per les *Canciones Negras*, com si no hagués fet res més, com si la resta del que havia fet no valgués res...

–Havia de fer un regal a uns amics estrangers –va seguir la primera dona–, vaig anar a la botiga de discos més important de la meua ciutat pensant en algun disc de cançons catalanes com les del concert d'avui, o de cançons tradicionals, i no n'hi havia ni un!

Aquest comentari en va provocar uns quants sobre tants comerciants, programadors i polítics que no coneixen, no valoren o no recolzen prou certs tresors de la nostra cultura. I, quan algú va citar els dos músics Joan i Ricard Lamote de Grignon, pare i fill, autors de molta música de qualitat que a penes es coneix, la segona dona va contar un record d'infantesa que recull una mostra més del que van patir els Lamote sota el franquisme:

–Quan tenia dotze o tretze anys i estudiava al Conservatori de Barcelona, em va impressionar com un dia el mestre Gálvez, que era molt bon pianista

però ens feia solfeig, ens va dir “Avui hauríem de ser tots acompanyant el mestre Lamote, però no podrà ser: hi ha hagut ordres que no podem suspendre les classes”, i aquell dia el mestre Gálvez va dir-nos que el mestre Joan Lamote havia mort i va dedicar la classe a parlar d'ell.

Després, acabat el concert, també vam sentir Àngel Soler explicar alguna de les innombrables vivències que ha tingut al costat de tants personatges del nostre món musical. Parlant d'una cançó de Toldrà i de com la cantava Victòria dels Àngels, deia:

–*Vinyes verdes vora el mar* l'havíem fet amb la Victòria. El principi el feia molt suau. Semblava que veïssis les vinyes des de lluny. O que hi volessis per damunt. Suavíssim, tal com indica la partitura. La Victòria tenia una manera molt personal de fer aquest principi. Amb ella vam estar dos anys treballant totes les cançons d'en Toldrà. Ens en van donar les cinquanta-dues. Algunes no s'havien publicat. Però ella ja no estava bé. Seguia sent aquella artista amb aquella personalitat extraordinària, però la veu ja no li responia, físicament ja no podia. I es va morir i no ho vam poder fer. Jo ja ho veia, que no podríem, però durant dos anys ho vam anar treballant.

Sentint aquestes explicacions, alguns no podem evitar un impuls que ens duu a imaginar com podrien sonar les nostres cançons interpretades pels nostres artistes preferits en els seus millors moments. I, alhora que gaudim i ens enriqueixim d'aquest somieig, podem seguir assaborint el bon regust que ens n'ha deixat la interpretació d'Àngels Busquets i Àngel Soler, i quedar a l'espera de sorprendre'ns i gaudir de nou descobrint com les recreen altres artistes que s'hi compenetrin i se les estimin. Però tornem la paraula al nostre pianista.

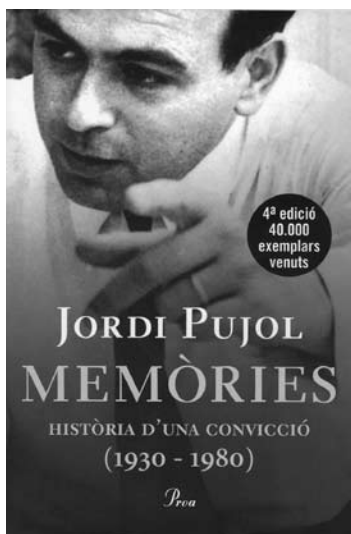
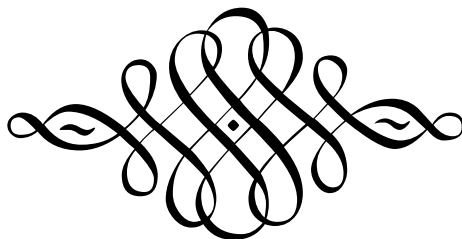
–El Mompou el vaig conèixer a Arenys en un dinar al restaurant El Pòsit amb el Montsalvatge, el Turull i el Nani Valls. La dona del Turull em diu “Et presentaré l'ocell trist” i em va presentar el Mompou, que tenia una peça que es titulava així, i la seva cara i el seu posat podien fer-hi pensar. Comencem a dinar, i el Mompou era el que menjava més. “Federico, no mengis tant”, li anava dient la Carmen, però ell, a la seva, jalant més que ningú. M'acosto a la dona del Turull, jo era jove, devia tenir vint anys,

---

NOTÍCIA DE LLIBRES

JORDI PUJOL: MEMÒRIES

Història d'una convicció

JORDI PUJOL

Proa, 2007

Jordi Pujol i Soley (1930), impulsor de nombroses activitats culturals i cíviques i iniciatives de tota mena, exbanquer, fundador

de CDC; ha estat un dels polítics més importants de Catalunya i d'Espanya. Actualment està retirat de la primera línia de la política activa però segueix exercint un enorme paper mes com a pare de la pàtria, i la seva opinió segueix essent escoltada i valorada.

Fa uns mesos que ha aparegut el primer volum de les seves memòries, que va des de la seva infantesa fins als anys 80. El llibre repassa molts temes que van des d'uns orígens pagesos i de petita burgesia, als seus anys de formació, les seves influències, els seus mestres: Ainaud de Lasarte, Raimon Galí, Joan Triadú, Josep Benet, Vicens Vives; els anys del CC, la presó, Banca Catalana, fins a un llarg etcètera que acaba amb la fundació de CDC i els primers anys de la transició.

Jordi Pujol jove es demana, què ha passat? I després s'interroga, què cal fer per Catalunya? La seva missió serà primer fer país i després construir Catalunya. És per això que tot i reconèixer no importar-li els diners i el poder, aquests li

caldran per fer coses. Necessita crear eines i implicar gent que també faci coses. Des d'una banca fins a una enciclopèdia, Pujol estarà darrere de gran part d'iniciatives culturals, cíviques o econòmiques.

El llibre vol girar pàgina als períodes desagradables, vol ser positiu, vol no furgar en les ferides, vol donar un missatge d'esperança. Sembla que Pujol, un gran pedagog, vulgui fer un llibre més pensant en el futur que en el passat. A vegades sembla un llibre de pensament on Pujol exposa la seva manera de pensar.

Un Pujol polièdric: cristià, socialdemòcrata, personalista, productivista, europeista, etc. És un llibre que no vol caure en un seguit d'anècdotes sinó que vol ser un llibre que desperti interès pel país i per la política. És un llibre de memòries pensat com a una eina més, d'un creador d'eines, i que vol projectar consciència nacional, esperit constructiu (construir Catalunya), que vol projectar el valor dels seus mestres.

Pujol és un home tremendament inquiet, quan un tema el preocupa s'hi aboca a fons, ho estudia meticulosament, ho treballa sobre el terreny, no para de parlar amb gent. És hiperactiu i reflexiu.

Una de les seves inquietuds més pregones és la religiosa, i ho exposa sense complexos. Pot sorprendre trobar un Pujol tan preocupat per la qüestió social, implicat en temes socials i molt informat. No és d'estranyar que més endavant situï CDC en el centreesquerra. Preocupació social que sempre han tingut els seus governs però que pots dir que ha acabat de saber-ho vendre. Els actuals dirigents del partit no haurien de perdre de vista aquesta dimensió social si volen tornar a governar.

Entre molts aspectes en els quals aquí no puc estendre'm, m'ha cridat l'atenció que Pujol té una certa admiració pel PSUC. Aquest és un tema important que caldrà seguir en el segon volum, ja que una de les crítiques que se li han fet al Jordi Pujol dels anys 80 és haver cedit massa espai cultural al PSUC.

És molt important saber llegir entre línies la relació entre Pujol i Tarradellas. Corrobora la tesi que la vinguda de Tarradellas fou provocada per Suárez per frenar els socialistes i comunistes.

El llibre, cap al final, té un clímax, que marca ja tota la filosofia del text. Ens els anys difícils de la transició després d'un mal estatut degut a la correlació de forces (CDC era la

quarta força), Pujol guanyarà les eleccions del 80.

És un Pujol que diu que ha sabut resistir la immensa onada roja que travessa el país, i tornant als seus orígens escriu un article que fa forat "la gent de Sant Pancràs". En aquest article diu que pertany a la gent del dilluns. De tornar a la feina. De l'eina a la feina. Connecta amb el nervi del país i connecta amb un votant ampli que no vol seguir uns ismes exòtics; socialisme, modernitat o cosmopolitisme. És la gent que demana salut i feina. CiU esdevé la força més votada i l'ara president Jordi Pujol tindrà l'eina més potent per seguir construint Catalunya: la Generalitat.

Aquesta ressenya no pot explicar un llibre que resumeix la vida d'un líder com Pujol sinó només fer-ne algun apunt.

A l'espera del segon volum agrair al molt honorable Jordi Pujol haver escollit un to tant constructiu; haver buscat teixir ponts i diàlegs, pensant no només en el passat sinó sobretot en el futur del nostre país.

Jordi Barnadas

L'ÚLTIM PATRIARCA

NAJAT EL HACHMI

Planeta, 2008

L'últim patriarca, una novel·la magnífica premiada amb el Ramon Llull 2008, ha sorprès per uns quants motius: no estem acostumats que un nom d'origen amazic o bereber –Najat El Hachmi– figuri en la nòmina d'escriptors catalans; si bé els temes que tracta són universals, els seus protagonistes i paisatges tampoc no són habituals a les nostres lletres, i menys explicats per algú que els coneix des de la pròpia experiència; a sobre, ens trobem davant un llibre molt ben escrit que fa un ús magistral dels recursos propis de la tradició oral però que també remet als autors clàssics catalans

(com Mercè Rodoreda o Víctor Català), sense caure mai en la retòrica o en un estil artificios. És d'aquells pocs casos en què crítica i lectors coincideixen a l'hora de valorar positivament una novel·la.

Najat El Hachmi, nascuda el 1979 al Marroc, viu a Catalunya des dels vuit anys, i ha convertit l'escriptura en una via per canalitzar la inquietud de sentir-se de dos llocs alhora i en una manera d'acostar els dos mons a què pertany, com ja va fer palès amb el llibre de narracions *Jo també sóc catalana* (2004).

A *L'últim patriarca*, l'acció transcorre precisament en una zona rural del nord del Marroc i en una petita ciutat catalana, i el protagonista és en Mimoun, el primer fill mascle d'una família de llarga tradició patriarcal. Qui ens explicarà la història de l'últim patriarca dels Driouch és la seva filla, una veu que comença narrant la infantesa del seu pare però que a partir del seu propi naixement es convertirà en un personatge fonamental en l'evolució dels fets. Un dels encerts de la novel·la és aquest punt de vista ofert per la filla del "patriarca", ja que aproxima molt el lector en la narració, que no és una simple exposició de situacions sinó que també transmet sentiments, de vegades contradictoris, i fa que et posis a la pell dels diferents personatges i entenguis els seus actes (encara que no els aprovis).

El tema central de l'obra, la rebel·lió d'una noia contra un ordre familiar i social —el del

patriarcat— establert des de fa centenars d'anys, s'expressa a través d'una història que beu de la nostra realitat actual, i el fet que els personatges emigrin d'una terra i una cultura a una altra permet que els conflictes emergeixin i s'hi hagi de buscar una sortida.

Cal remarcar que Najat El Hachmi no pretén jutjar ni els costums d'aquí ni els d'allà, més aviat fa una introspecció sobre com es pot construir una identitat personal a partir de tradicions tan diferents i superant prejudicis mutus. El resultat és una història menys esquemàtica i maniquea del que a priori podria semblar, que mostra com determinades etiquetes sovint són massa reduccionistes o no serveixen per definir totalment el cúmul d'herències i experiències d'una persona. I menys si, per sobreviure i tirar endavant, aquesta persona ha de reinventar-se.

Antoni Vallès

EL PENSAMENT FILOSÒFIC A L'EDAT MITJANA D'Agustí a Maquiavel

KURT FLASCH

Obrador Edèndum, 2006

La importància del pensament filosòfic medieval en el conjunt de la filosofia occidental és sovint oblidada, quan no desconeguda, per molts dels nostres contemporanis, a voltes fins i tot menyspreada, fruit de prejudicis neolil·lustrats segons els quals l'edat mitjana estaria dominada per l'obscurantisme o la fe no racional, ambdues contràries a la clarividència de la raó.

És un encert editorial que Obrador Edèndum hagi publicat aquesta història del pensament

filosòfic a l'edat mitjana de Kurt Flasch, amb una excel·lent traducció de Josep Batalla, perquè ens presenta, amb un aire renovat, una època imprescindible per comprendre'ns a nosaltres mateixos i la nostra modernitat, ja que no hi ha cap època històrica que es compregui només a partir d'ella mateixa, sinó que sempre ens compremem en base a allò que ens ha precedit. Així com la filosofia medieval no es comprèn sense el pensament grec, que la precedeix, la filosofia moderna i contemporània només es comprenen tenint en compte la filosofia medieval i la seva influència. Cap època històrica no és una mera repetició del passat, sinó una transformació del que ha rebut. Així, la filosofia medieval transforma els elements del pensament grec a la llum de la revelació jueva, cristiana o islàmica per a elaborar un pensament propi, transformant a la vegada el propi pensament grec, que ja no serà vist mai més de la mateixa manera. El pensament modern, per la seva banda, és intel·ligible sense el pensament medieval, del qual depèn i al qual transforma. És injustificable que hi hagi professionals de la filosofia que no només ignoren aquesta època històrica, sinó que obvien deliberadament els seus continguts.

Després d'aquestes consideracions de caire més general, vull destacar alguns aspectes concrets de l'obra. En primer lloc, la gran riquesa i complexitat del pensament filosòfic a l'edat

mitjana que l'autor ens presenta, un pensament que no és en absolut unitari, sinó que conté una gran varietat. El que es deia de l'obra d'E. Cassirer, *Filosofia de la Il·lustració* –que li hagués estat més adient el títol de *Filosofies de la Il·lustració*– ho podem dir de l'obra de K. Flasch. Car, a l'edat mitjana, no hi ha un pensament filosòfic, sinó que hi ha una pluralitat de filosofies que sovint passa desapercibuda sota la denominació genèrica de l'època medieval. Mil anys de pensament comporten matisos, influències, etc. que l'autor exposa de manera molt palesa. N'hi ha prou en fer una ullada a l'índex per a adonar-se que els enfocaments convencionals de l'època medieval queden obsolets.

En segon lloc, s'ha de destacar la influència de l'hermenèutica històrica en la confecció de l'obra. Tal com ens recorda l'autor, sovint hem oblidat que tot pensament és històric, també el medieval. La dependència de determinats conceptes del context històric és posada en relleu, insistint en el fet que aquesta historicitat –que en ocasions sembla molt propera de l'historicisme– no sempre se subratlla prou quan es parla del món medieval, sobretot per les referències a l'estructura del món feudal i al llenguatge que aquest engendra.

Finalment, hi ha una qüestió de fons que formulo en forma de sospita. Seguint el que deia E. Colomer – que Kant era un filòsof amb esperit religiós i

Hegel un teòleg sense esperit religiós –K. Flasch no ha reflectit, al meu entendre, de manera prou adequada, l'esperit religiós del món medieval, esperit que resulta imprescindible per a comprendre aquesta època històrica. L'autor és fidel al seu propòsit, a saber, presentar-nos el pensament filosòfic a l'edat mitjana. Però aquesta és justament la qüestió: l'edat mitjana no va concebre un pensament filosòfic al marge d'un pensament teològic. K. Flasch posa més l'accent en la historicitat i en la racionalitat del pensament medieval que en la seva religiositat. És un enfocament legítim, però es troba a faltar allò que E. Gilson anomenava "l'esperit" de la filosofia medieval.

Malgrat aquesta observació, és d'agrair que tinguem a disposició, en català, una obra d'aquestes característiques, de lectura àgil, sense tecnicismes innecessaris, equilibrada i que ofereix una panoràmica completa de la complexa i rica edat mitjana.

Acompanyada d'un complement bibliogràfic molt útil, sense ser exhaustiu, hom es pot fer una opinió molt adequada d'aquesta època històrica.

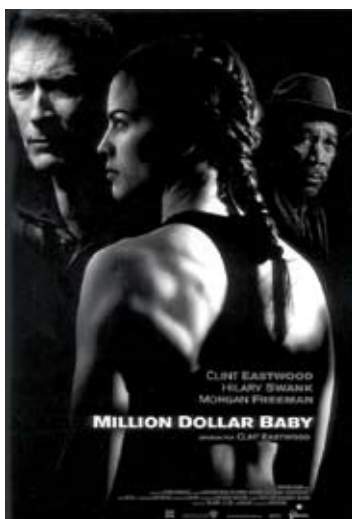
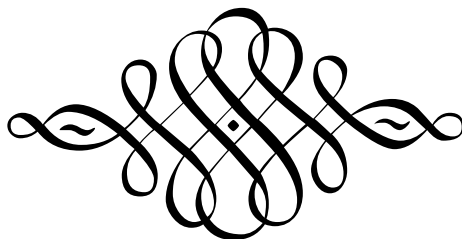

Josep Hereu

NOTÍCIA DE CINEMA

MILLION DOLLAR BABY

CLINT EASTWOOD

Estats Units d'Amèrica, 2004

SINOPSI

Frankie Dunn (Clint Eastwood) ha entrenat els millors boxejadors durant la seva dilatada carrera. La lliçó més important

que els ha ensenyat és el lema que guia la seva pròpia vida: per sobre de tot, protegir-se primer un mateix. Després d'una dolorosa separació amb la seva filla, Frankie ha estat incapaç, durant molt de temps, d'acostar-se a ningú més. El seu únic amic és Scrap (Morgan Freeman), un boxejador que s'encarrega del gimnàs de Frankie i que sap molt bé que darrere el caràcter irascible del seu col·lega hi ha un home que va a missa diàriament des de fa 23 anys, buscant una redempció que fins ara no troba. Un dia, Maggie Fitzgerald (Hilary Swank) apareix al seu gimnàs. Maggie mai ha tingut gran cosa, però en posseeix una que poca gent té: sap el que vol i està disposada a fer el que calgui per tal d'aconseguir-ho. En una vida de lluita constant, Maggie ha arribat fins on està recolzant-se en el seu talent innat, la seva impossible concentració i l'enorme força de voluntat. Però més que res, el que desitja és que algú cregui en ella. L'última cosa que Frankie necessita en aquest món és assumir aquest

tipus de responsabilitat, i no diguem de risc. Sense donar-hi més voltes, descriu a Maggie l'amarga realitat: ella és massa gran, i ell no entrena noies. Incapaç d'abandonar la seva màxima ambició en aquesta vida, Maggie s'entrena cada dia al gimnàs, amb l'únic suport de Scrap. Finalment, convençut per la indestructible determinació de Maggie, Frankie accepta entrenar-la. Ambdós descobreixen que comparteixen un esperit que transcendeix el dolor i les pèrdues del seu passat, i troben l'un en l'altre aquest sentiment de família que van perdre fa molt de temps. El que no saben és que aviat hauran de fer front a una batalla que exigirà més esforç i coratge que cap de les altres que han conegut.

COMENTARIS

Million Dollar Baby ens ofereix una reflexió sobre les decisions de la llibertat humana que ens penedim d'haver pres quan ja no és possible canviar-les. Sempre

pensem que les decisions que hem desestimat hauriem estat millors que les que finalment hem dut a terme, perquè idealitzem el contrari del que realment hem decidit pensant que hauria estat millor (si m'hagués casat amb una altra persona, si hagués escollit aquella altra carrera, si hagués acceptat aquella altra feina, etc.), ignorant que les realitzacions de tota decisió comporten contingències que no podem preveure. Aquesta és la tragèdia de la llibertat humana: només decidint fem real la nostra llibertat (una llibertat que no decideix res no és real), i la decisió, una vegada duta a terme, és irreversible.

La pel·lícula té un fil conductor força simple –que no simplista– en el transcurs del

qual Clint Eastwood hi intercala alguns temes majors de reflexió. Frankie, entrenador de boxa i propietari d'un gimnàs, és sol·licitat per Maggie –una noia que vol abandonar la seva situació de penúria per mitjà de l'èxit– per entrenar-la, pensant que trobarà en la boxa els recursos que li permetran canviar la seva situació personal. Maggie, en efecte, procedeix d'un origen humil i conflictiu: treballa de cambra, té un germà a la presó, la família viu de l'ajuda social (quan la noia compra una casa a la seva mare, aquesta no la vol per por perdre les ajudes que està rebent i perquè la gent se'n riu d'ella quan saben que la seva filla es dedica a la boxa); però té un orgull legítim (no vol caritat), i creu que la boxa li donarà allò

que desitja legítimament.

La vida del gimnàs fa aparèixer diversos personatges i situacions, alguns dels quals val la pena mencionar. En primer lloc Scrap, ajudant de Frankie i exboxejador. És, en certa manera, l'alter ego del protagonista, que el vol exculpar de les seves decisions, encara que no ho aconsegueix. Si el combat que Frankie no va aturar hagués estat guanyat per Scrap, hauria estat el combat 110, tota una fita; però no fou així. El clímax de la pel·lícula se situa, segurament, en el diàleg entre Scrap i Maggie, quan Scrap s'interroga sobre l'equivocada decisió de Frankie, a causa de la qual va perdre un ull: l'impossible desig de canviar una decisió equivocada. Serà una decisió equivocada

entrenar la noia? Si fos una cosa clara, hauria declinat la proposta. Però la llibertat, com tota realitat humana, és ambigua. Mostra sempre la seva cara més amable i amaga la més desagradable. Frankie vol i no vol entrenar la noia. La llibertat sempre vol explorar àmbits que desconeix: aquí rau la seva possibilitat de grandesa i de perversió.

A poc a poc, Maggie anirà descobrint les ambigüitats, els interessos o les perversions que estan presents en el món de la boxa (com en qualsevol altre món. El món de la boxa aquí juga simplement el paper d'un "gènere narratiu"): apostes, diners, joc brut. L'explicació que li donen a ella és que això forma part del joc, que són accidents de l'ofici, que és el preu que s'ha de pagar. Les seves ambicions, tanmateix, no s'aturen, fins que ella mateixa és víctima d'un d'aquests "accidents del joc", a causa del joc brut de l'adversària. Per a la boxa, era un accident més. Per a ella, va representar el final de la seva carrera i de la seva vida. L'ambició desmesurada de l'èxit sovint és víctima de la seva pròpia trampa, i el somni del triomf un miratge que no deixa veure la realitat.

El tram final de la pel·lícula, amb Maggie a l'hospital en situació de paràlisi irreversible (fa poc que un esportista català ha quedat en una situació semblant, víctima d'un accident de moto), permet al director reprendre un tema que, de manera intermitent, ha anat apareixent: la

referència a la religió. Frankie és creient, potser de manera rutinària però sincera, i la religió no li dona respostes a les preguntes que ell li planteja. Finalment decidirà practicar l'eutanàsia a Maggie i no tornarà al gimnàs, deixant-nos amb l'interrogant de saber quin és el seu destí: "entre ninguna parte y el olvido", com diu la veu en off de Scrap.

Josep Hereu

FITXA TÈCNICA

TÍTOL ORIGINAL: Million Dollar Baby
 DURACIÓ: 137 min
 DIRECCIÓ: Clint Eastwood
 GUIÓ: Paul Haggins; basat en relats recollits a *Rope Burns* de F.X.Toole
 FOTOGRAFIA: Tom Stern
 MÚSICA: Clint Eastwood
 MUNTATGE: Joel Cox
 DIRECCIÓ ARTÍSTICA: Jack G. Taylor
 VESTUARI: Deborah Hopper
 REPARTIMENT: Clint Eastwood, Hilary Swank, Morgan Freeman, Jay Baruchel, Mike Colter, Lucia Rijker.

WWW.RELLEU.CAT